

*Araştırma Makalesi / Research Article*

ONDÖRTLERİN TASFİYESİNDE CEMAL  
MADANOĞLU'NUN ROLÜ\*

Merve DURMUŞ\*\*

Cevdet KIRPIK\*\*\*

Öz

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra ülke 38 subaydan oluşan ve adına Milli Birlik Komitesi (MBK) denen bir grup darbeci subay tarafından yönetilmekteydi. Kısa süre içerisinde subaylar arasında düşünce farklılıkları ve gruplaşmalar meydana geldi. "İlmîliler" veya "Demokratlar" ve "Radikaller" olarak adlandırılan iki grup öne çıktı. Demokrat grubun önde gelen ismi Cemal Madanoğlu, yönetimin hızla sivillere devredilmesi taraftarıydı. Liderliğini Alparslan Türkeş'in yaptığı Radikaller ise Komite'de sayısal çoğunluğa sahiplerdi ve askeri yönetimin uzun süre devam etmesini istiyorlardı. Her grubun kendine göre haklı gerekçeleri vardı. Fikri çatışma nedeniyle Komite, çalışamaz hale geldi. Madanoğlu, Devlet Başkanı Cemal Gürsel ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin desteğini alarak karşıt grubu tasfiye etti. Ondörtler olarak da anılan Türkeş grubu, 13 Kasım 1960'ta emekliye sevk edilip yurt dışına geçici diplomatik görevle gönderildiler. Bu şekilde Madanoğlu, Türkiye'de siyasal sistemin yeniden şekillenmesine önemli bir etki yaptı ve güçlü bir konuma geldi. Ancak bir süre sonra ordunun içerisinde ortaya çıkan illegal grubun (Silahlı Kuvvetler Birliği) hedefi haline geldi ve hem Komite'den hem de ordudan ayrılmak zorunda kaldı.

*Anahtar Kelimeler:* Cemal Madanoğlu, Alparslan Türkeş, Ondörtler, Darbe, Milli Birlik Komitesi, Gruplaşma, Tasfiye.

---

\* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.  
*There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*  
Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne SYL-2019-9526 kodu ile desteklenen ve Prof. Dr. Cevdet KIRPIK danışmanlığında hazırlanan "1960 Darbesinde Cemal Madanoğlu'nun Rolü" adlı Yüksek Lisans Tez projesi verileri temelinde oluşturulmuştur.

\*\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,  
([mervedurmus46@gmail.com](mailto:mervedurmus46@gmail.com)), (Orcid: 0000-0002-7441-0139).

\*\*\* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Melikgazi/Kayseri,  
([cevdetk@erciyes.edu.tr](mailto:cevdetk@erciyes.edu.tr)), (Orcid: 0000-0002-2183-1255).

## THE ROLE OF CEMAL MADANOĞLU IN THE ELIMINATION OF THE 14's

### Abstract

After the coup on May 27 1960, the country was ruled by 38 officers and a group of coup plotters named the National Unity Committee. Within a short period of time, there were disagreements and group among the officers. Two groups called "moderates" or "democrats" and "radicals" came to the fore. Cemal Madanoğlu, the leader of the democratic group, advocated the swift transfer of administration to the civilian population. Radicals led by Alparslan Türkeş had the numerical majority in the Committee and they wanted the military rule to continue for a long time. Each group had its own justification. Due to intellectual conflict, the Committee became inoperable. Madanoğlu limination the opposing group with the support of President Cemal Gürsel and the Republican People's Party. The Türkeş group, also known as the 14s, was retired on 13 November 1960 and sent abroad on temporary diplomatic mission. In this way Madanoğlu has made a significant impact on there shaping of the political system in Turkey and he got stronger. After some time, however, he became the target of the illegal group (Armed Forces Union), which appeared in the army and had to leave both the Committee and the army.

**Keywords:** Cemal Madanoğlu, Alparslan Türkeş, the 14s, Coup, National Unity Committee, Grouping, Elimination.

### Giriş

14 Mayıs 1950'deki genel seçimler sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti (DP), 27 Mayıs 1960 tarihinde on yıllık bir iktidar döneminden sonra fiili liderliğini Tuğgeneral Cemal Madanoğlu'nun yaptığı bir askeri darbe ile işbaşından uzaklaştırılmıştır. DP hükümetine karşı yapılan askeri darbe ülkede yaşanan çeşitli siyasi, sosyal, ekonomik ve psikolojik etkenlerin tesiri altında gerçekleşmiştir. Darbe planı ordu içerisinde albay ve daha alt düzeydeki subaylar tarafından uzun, inişli çıkışlı, tehlikeli ve maceralı bir hazırlık safhasından sonra uygulamaya konmuştur. Büyük çoğunluğu gençlerden oluşan farklı sınıf ve rütbedeki subayların temel hedefleri DP'yi yönetimden uzaklaştırmak olmuş, darbe sonrasında yapılacaklar konusunda ise detaylı bir plan hazırlanmamış ancak temel prensipler üzerinde yazıya dökülmeyen kararlar alınmıştır. Bu durum askeri müdahalenin ardından yapılacaklarla ilgili fikir ayrılıklarına, yeni grupların oluşmasına ve nihayet bu gruplardan birinin tasfiyesine kadar uzanmıştır.

DP iktidarının ilk dört yıllık döneminde tarımda makineleşme, çiftçilere kredi imkânlarının sağlanması, kullanılmayan arazilerin tarımsal üretime açılması gibi nedenlerle hızlı bir ekonomik büyüme sağlanmıştır. Bu başarı rüzgârıyla 1954 seçimlerinde rekor oy oranına (%56,6) ulaşarak tekrar iktidara gelen DP bundan sonraki dönemde aynı başarıyı gösterememiştir. 1954 seçimleri sonrasında gerek ekonomik alanda yaşanan sıkıntılar gerekse DP'nin milletvekili çıkaracağı kadar oy verilmediği gerekçesiyle Kırşehir'in il yapılması, Malatya'nın ikiye bölünerek Adıyaman'ın il haline getirilmesi gibi

uygulamalarla 6-7 Eylül olaylarının yarattığı olumsuz hava tepkilere neden olmuştur. Bütün bunlara ilave olarak 1954 sonrası ekonomik göstergelerdeki kötüleşmede ordu içinde DP iktidarına karşı darbe yapma düşüncesiyle hareket eden çok sayıda grubun ortaya çıkmasına yol açmış örgütler faaliyetlerine birkaç yıl sonra daha da hız vermişlerdir.<sup>1</sup>

İlk örgütlerden birinin temeli 1954 yılı kasım ayında Dündar Seyhan ile Orhan Erkanlı tarafından Tuzla'daki Uçaksavar Okulu'nda atıldı. Henüz yüzbaşı rütbesindeki bu subaylar yakın arkadaşlarını yanlarına çekmek için düşüncelerini paylaşmaya başlamışlardır.1956 yılına gelindiğinde aynı fikir etrafında toplanan subaylar teşkilatı olgunlaştırdılar.<sup>2</sup> Yüzbaşı, binbaşı, yarbay ve albaylardan oluşan grup kendilerine "Atatürkçüler Cemiyeti" adını verdiler. Cemiyetin kurulduğu dönemde ordu içerisinde çok sayıda gizli örgüt vardı.<sup>3</sup> Bunlardan biri de Talat Aydemir etrafında toplanan kişilerin oluşturduğu teşkilattı. Tıpkı Atatürkçüler Cemiyeti gibi Aydemir de örgütün temellerini 1954'te atmış ve 1956'da tam olarak şekillendirmişti.<sup>4</sup>

Bu iki gizli komite Temmuz 1957'de birleşmiş, daha sonra katılan yeni isimlerle zenginleşip büyümüştür.<sup>5</sup> İleride etkili görevler üstlenecek olan Alparslan Türkeş ile diğer bazı isimler de gizli teşkilata bu dönemde girmişlerdir.<sup>6</sup> DP, 1957 seçimlerinde üç yıl önceki seçimden yaklaşık %9 oy kaybıyla %47'lik oy oranına rağmen iktidarını sürdürmeyi başardı. Ancak özellikle bu dönemde ekonomik durumun giderek kötüleşmesi ve siyasi alanda yaşanan gelişmeler darbe heveslilerini cesaretlendirmiştir. Bu şartlar altında ordu içerisinde darbe yapma planları devam ediyordu. İstanbul'da birleşen komite haricinde Ankara'da Genel Kurmay Başkanlığı Protokol Müdürü Sadi Koçaş tarafından kurulan bir başka komite daha bulunmaktaydı.<sup>7</sup> Aralık 1957'de

1 Orhan Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul, 1973, s.14.

2 1956 yılında olgunlaşan teşkilatın üyeleri şunlardan oluşuyordu: Kurmay Albaylar: Faruk Ateşdağlı, Naci Asutay. Yarbaylar: Faruk Güventürk, Nuri Hazer, Necmi Bek, Rıza Akaydın. Binbaşilar: Dündar Seyhan, Şükrü İlkin, Necati Ünsalan, Rauf Gökçe. Yüzbaşilar: Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Kemal Güner, Mükerrerem Erensü." Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, Uygun Yayınları, İstanbul, 1965, s. 30-31.

3 Erkanlı, *a.g.e.*, s.14; İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s. 33.

4 Albay Talat Aydemir, *Hatıratım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 21. Talat Aydemir'le birlikte hareket eden ve İstanbul'daki Kumanda Akademisi'ne devam iki kişi daha vardı: Adnan Çelikoğlu ve Sezai Okan. Daha sonra onlara Refet Aksoyoğlu, Fahrettin Ermutlu, Halil Kayılı ve Hayri Ekici de katıldı. Aydemir, *Hatıratım*, s.40, 43.

5 Birleşme toplantısına katılan subaylar şunlardı: Talat Aydemir, Faruk Güventürk, Dündar Seyhan, Sezai Okan, Adnan Çelikoğlu, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Suphi Gürsoytrak, Ahmet Yıldız, Halil Kaydı, Fahrettin Ermutlu, Rauf Gökçe, Necmi Bek, Necati Ünsalan, Şükrü İlkin, Naci Asutay ve ev sahibi Refet Aksoyoğlu. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s. 47-48, 55; Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, *a.g.e.*, s. 76.

6 "Türkeş o sıralarda (1957 sonbaharında) Elâzığ'da Topçu Tabur Kumandanı idi. Kendisini orada Talat Aydemir ile Faruk Ateşdağlı tanışmışlar, çok beğenmişler ve aralarına almışlardı." Yine 1957 sonlarında gruba Ankara'dan Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Turan Yavşan ve Halim Mentеш katılmıştı. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.39-40, 55.

7 Sadi Koçaş'ın kurduğu komitede başlangıçta Osman Köksal, Kenan Esengin, Baha Vefa Karatay vardı. Daha sonra onlara Suphi Karaman da katıldı. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s. 36, 51-52.

Samet Kuşçu'nun şikâyeti üzerine Dokuz Subay Olayı nedeniyle İstanbul'daki birleşik komite faaliyetlerine bir süre ara verse de Sadi Koçaş öncülüğündeki komite etkinliğini sürdürdü. Dokuz Subay Olayı'ndan sonra İstanbul'daki birleşik komite üyeleri Koçaş komitesi ile iş birliğine gitmişler ve peyderpey bu komiteye dâhil olmuşlardır. Koçaş komitesi, darbe için güçlü isimlerle iş birliğine gitme yolunu tercih etmiş bu aşamada 21 Ağustos 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanan<sup>8</sup>Cemal Gürsel'e 1959 yılı başlarında teklif götürülerek gruba dâhil edilmiş hatta o, darbenin liderliğini kabul etmiştir. Cemal Gürsel'le iş birliğine gidilmesi üzerine kritik görevlere komite üyeleri atanmaya başlanmıştır.<sup>9</sup>

Koçaş'ın yakın arkadaşlarıyla kurduğu gizli komite, Cemal Gürsel'in desteğini aldıktan sonra çalışmalarına hız vermiştir.<sup>10</sup>Alparslan Türkeş'in belirttiğine göre "ihtilal teşkilatı", 14 Eylül 1959'da Milli Birlik Komitesi adıyla faaliyete geçmiştir.<sup>11</sup>Komite üyeleri 1959 yılının son aylarından itibaren sıkça toplantı yapmaya başlamışlardır.<sup>12</sup> Komiteye ilerleyen günlerde Dündar Seyhan, Orhan Erkanlı ve Sami Küçük gibi önemli isimler de dâhil edilmiştir. Gruptaki toplantılarda darbenin yapılış usulü ile darbe sonrasında ülkenin yönetiminin nasıl olacağı konusunda fikir ayrılıkları nedeniyle ortak noktada buluşmada sıkıntılar yaşanmıştır.<sup>13</sup>

1960 yılı başlarına gelindiğinde Ankara'da darbeyi yapacak ekip büyük oranda olgunlaşmıştı. Aynı yılın baharında İstanbul'da da yeni katılımcıların sağlanması ihtiyacı ile harekete geçildi; Alparslan Türkeş'in tavsiyeleri, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın girişimleriyle Komite'ye önemli isimler dâhil edildi.<sup>14</sup>Ülkede 1960 yılı başından itibaren darbe planlayıcısı askerlerin harekete geçmelerini kolaylaştırıcı gelişmeler yaşanmaktaydı. Adnan Menderes ile İsmet

8 Gürsel, 21 Ağustos 1958 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanmıştı. *Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 150 - 45 - 4, Dosya Ek: 111-19, Belge Tarihi: 21.08.1958-00.00.0000.

9 Atamalarda Sadi Koçaş ile Osman Köksal belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu kapsamda Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'in yaveri Adnan Çelikoğlu'nun da yardımıyla 35 kişi çok önemli görevlere tayin edilmiştir. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s. 106-111.

10 Darbeye giden yolda emin adımlarla ilerleyen subaylar Osman Köksal, Sezai Okan ve Suphi Karaman'ın katılımıyla 15 Mayıs 1959'da Sadi Koçaş'ın evinde toplandılar. Darbe kararı darbeye subaylar arasında "Faik Bey" koduyla anılan Cemal Gürsel'e aktarıldığında o da müdahaleye mecbur kalırsa kendisinin askeri diktatörlüğe karşı olduğunu, darbeyi yapar yapmaz profesörlere yeni bir anayasa ve seçim kanunu hazırlatarak en geç üç ay içinde seçime gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.112-113.

11 Türkeş, bu konuda "ondan evvelki hazırlıklarımız bu proje halindeydi. Fakat temel, 14 Eylül 1959'da atılmıştır." ifadelerini dile getirmiştir. Alparslan Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, Hamle Basın Yayın, İstanbul, 1996, s.32.

12 12 kişilik ana komite şu isimlerden oluşmaktaydı: Sadi Koçaş, Osman Köksal, Sezai Okan, Suphi Karaman, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Rifat Baykal, Alparslan Türkeş, Refet Aksoyoğlu, Vehbi Ersü, Fikret Kuytak ve Ekrem Acuner. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.115.

13 İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.124.

14 Erkanlı ve Kabibay'ın girişimleri ve Türkeş'in verdiği tavsiyeleri ile Muçip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Mehmet Özgüneş, Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Kâmil Karavelioğlu, Ahmet Er gibi isimlerle irtibata geçilerek destekleri alındı. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.130-132.

İnönü arasındaki karşılıklı demeçlerle sertleşen siyasi üsluba İnönü'nün yurt gezilerinde yaşanan ve tepkilere neden olan olaylar eşlik etmiştir.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulması, Komisyon'un elini güçlendirmek üzere bir kanun çıkarılması<sup>15</sup> ve ardından yaşanan öğrenci olayları nedeniyle darbe planlayıcıları ortamın uygun hale geldiğini düşünerek faaliyetlerini hızlandırdılar.<sup>16</sup> Ancak bu sırada yaş haddinden emeklilik süresi Temmuz 1960'ta dolacak olan Cemal Gürsel'in izne sevk edilmesi onlar için sürpriz bir gelişme oldu. Kayseri-Yeşilhisar'da yaşanan olaylar münasebetiyle hükümete tepki göstererek izne ayrılma talebinde bulunan Gürsel'in izni kabul edilmemiş, bekletilmekteydi. Ancak Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve kanunla Komisyon üyelerine geniş yetkiler verilmesi üzerine Gürsel'in izni 3 Mayıs 1960'ta yürürlüğe konuldu. Gürsel giderayak Adnan Menderes'e hitaben on üç maddelik bir mektup yazdı ve iznini geçirmek üzere İzmir'e gitti.<sup>17</sup>

Böylece darbe planlayan subaylar başlarındaki general rütbesindeki lideri kaybettiler. Gelişme üzerine darbe hazırlıkları içerisindeki genç subaylar, darbeyi fiilen yüksek rütbeli bir subayın liderliğiyle gerçekleştirmek istediklerinden başka bir isim arayışına girdiler.<sup>18</sup> Bu kapsamda teklif götürülen isimlerden Tuğgeneral Cemal Madanoğlu, liderliği darbeden sadece on üç gün önce 14 Mayıs 1960'ta kabul ederek<sup>19</sup> tarih sahnesine çıkmak için önemli bir adım atmış oldu.

1907 senesinde Uşak'ın Eşme ilçesinde doğan Cemal Madanoğlu,<sup>20</sup> Kuleli Askerî Lisesi'ni ve ardından Harp Okulu'nu bitirmişti. 1927 yılında Muğla'da ilk görevine başladıktan sonra yurdun çeşitli yerlerindeki kıtalarda görevler yapmış, 1939 yılında başladığı Harp Akademisi'ni 1941 yılında bitirerek Kurmay Subay olmuştu.<sup>21</sup>

Madanoğlu, 1950 yılında Kore'ye gönderilen Türk Birliğine Alay Komutanı olarak katılmış, 1952 yılında Kore Tugay Komutanı Yardımcılığı

15 *Resmi Gazete*, 28 Nisan 1960, Sayı:10491, s.1-2.

16 Hatta öğrenciler, İstanbul'da bulunan komite üyelerinden bazıları tarafından 2 Mayıs 1960'ta yapılacak NATO toplantısı esnasında gösteri yapmaları için cesaretlendirildiler. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.149.

17 İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.149-151; Mehmet Ali Birand, vd, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2007, s.118-120.

18 "İhtilalciler Kaybolan Baş Yerine Bir Yenisini Arıyorlar ve İlk Teklif General Özdilek'e yapılıyor", *Milliyet*, 27 Haziran 1962, s.5.

19 Önce İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek'e teklif götürüldüyse de o, teklifi kabul etmedi. Ancak kendisine teklifi getiren Muzaffer Yurdakuler'i tutuklatmaması çok da karşı durmayacağını gösteriyordu. Lider arayışı kapsamında Orhan Kabibay'ın Kore'de birlikte görev yaptığı dönemden tanıştığı ve güvenilir olduğunu beyan ettiği Kara Kuvvetleri Lojistik Daire Başkanı Tuğgeneral Cemal Madanoğlu'na başvuruldu. İpekçi, Coşar, *a.g.e.*, s.159, s.154-155.

20 Cemal Madanoğlu, *Anılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982, s.5.

21 Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs Darbesi*, Simge Yayıncılık Dağıtım, İstanbul, 2000, s.343-344; Madanoğlu, *a.g.e.*, s.1, 38, 47, 73, 89, 95, 12, 275; "İhtilal Karargâh Komutanı", *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11.

görevine atanmıştı.<sup>22</sup>1954 yılında Kore'den dönünce Tuğgeneral oldu.<sup>23</sup> 1959 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı Lojistik Daire Başkanlığı'na getirildi.<sup>24</sup> Darbe gecesinin fiili liderliğini kabul ettiği sırada bu görevde bulunuyordu.

Lider sorunu çözüldükten sonra darbe için geri sayım başladı. Darbe esasen Ankara ve İstanbul merkezli olarak planlanmıştı. Ancak başbakanın beklenmedik şekilde Eskişehir'e gitmesi Ankara ve İstanbul'dan sonra üçüncü bir merkezde daha aktif harekete geçmeyi zorunlu kıldı. İletişim eksikliği ve yanlış anlama gibi sebeplerle eş zamanlı olarak harekete geçilemedi. Böylece İstanbul'da hareket Ankara'ya göre bir saat evvel başladı ve hedefe ulaşılarak durum İstanbul radyosundan ilan edildi.<sup>25</sup>

Ankara'daki harekâtın başında yardımcıları arasında Alparslan Türkeş'in de bulunduğu Tuğgeneral Cemal Madanoğlu vardı. O, Ankara grubunun en etkili ismi ve ilk fiili lideri olarak<sup>26</sup> bütün güvenlik güçlerine kumanda ediyordu.<sup>27</sup> Hazırladığı Ankara şehri planı doğrultusunda<sup>28</sup> Sıkıyönetim Karargâhu, bakanlıklar ve Ankara Emniyet Müdürlüğünü ele geçirdi.<sup>29</sup>Cemal Gürsel'in 27 Mayıs 1960 saat 12.00'da İzmir'den Ankara'ya gelerek askeri yönetimin başına geçmesiyle fiili liderliği sona erdi.<sup>30</sup> Bununla birlikte darbenin iki numaralı kumandanı sıfatıyla sıkıyönetim karargâhının Ankara Garnizon Komutanlığı ve 28. Tümen Komutanlığı görevini yapmaktaydı.<sup>31</sup>Darbe sabahında önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve ardından Başbakan Adnan Menderes tevkif edildi. Böylece 27 Mayıs 1960 sabahı uzun süredir yapılan planlar hedefine ulaşmış ve on yıllık DP iktidarı sona ermiş oldu.

Ordu içerisinde 1954 genel seçimleri sonrasında başlayan hükümet karşıtı örgütlenmeler, çeşitli parçalanma ve birleşme hareketleriyle inişli çıkışlı bir seyir izlese de 27 Mayıs 1960'ta darbeyi başaracak güç ve olgunluğa ulaşmıştır. Uzun denebilecek örgütlenme ve hazırlık sürecinde emeği olmasa

22 Cengiz Atlı, "Kore Savaşı ve Kore Savaşına İçdir'dan Katılanlar", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, Haziran 2014, s.438; Madanoğlu, a.g.e.,s.233,346.

23 Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s.175.

24 "İhtilal Karargâh Komutanı", *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.11; 29 Ağustos 1959 "10. Tümen kumandanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu'nun Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanlığına tayini tensip edilmiştir." Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No: 31465, Yer No: 277-26-21.

25 İpekçi, Coşar, a.g.e., s.178-179,

26 Tolga Ersoy ve Haydar Çetinbaş, *27 Mayıs Bir Darbenin Anatomisi*, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul, 2010, s.36.

27 Kâmil Karavelioğlu, *Bir Devrim İki Darbe*, Güner Yayınları, İstanbul, 2007, s.47.

28 Sıtkı Ulay, *Giderayak*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s.58.

29 Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçıının Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2005, s.112.

30 Vecdi Çıracıoğlu, *Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.158; İsmail Dursunoğlu ve Sinan Yazıcı, "Türk Demokrasi Hayatında Askeri Uyarılar: 1971-2007 Muhtıralarını Karşılaştırma", *Turkish Studies*, Cilt 13, Sayı 22, Ocak 2018, s.218.

31 Tarık Güray, *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul 1971, s.177; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s.168; Mehmet Arif Demirel, *27 Mayıs Masalları ve Gerçekler*, Toplumsal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.78; Müşerref Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s.106.

da son planlamada komuta kademesinde yer alarak askeri müdahaleyi fiilen yöneten kişi Cemal Madanoğlu olmuştur. Madanoğlu'nun liderliği kısa sürmüş, Cemal Gürsel'in İzmir'den gelerek darbenin liderliğini üstlendiği 27 Mayıs öğle saatlerine kadar ancak devam etmiştir.

Cemal Madanoğlu, darbeyi planlayan çekirdek kadro içerisinde yer almamasına ve liderliği Gürsel'e devretmiş olmasına rağmen darbenin ilk gününden itibaren ülke yönetiminin şekillenmesinde etkili bir rol oynadı. Darbeyi takip eden ilk gün İstanbul Üniversitesi hocalarından oluşan ve "İlim Heyeti" veya "İstanbul Üniversitesi Komisyonu" diye adlandırılan öğretim üyelerini İstanbul'dan getirtti.<sup>32</sup> İstanbul'dan gelen heyetin darbe günü hazırlayıp ertesi gün olgunlaştırdığı rapor, darbeye meşruiyet kazandırdı ve yapılacaklar konusunda darbecilerin elini güçlendirdi.<sup>33</sup>

Oluşturulan meşruiyet zemininde Madanoğlu'nun da etkisiyle darbe yönetimi önemli icraatlara imza attı. Heyet, anayasa taslağı hazırlanması, Milli Birlik Komitesi'nin kurulması, Demokrat Partililerin yargılanması gibi hususlarda yol gösterici oldu.<sup>34</sup> Darbenin başlarında tutuklanan Demokrat Partilileri salıveren, sadece hükümet üyeleri ve Tahkikat Komisyonu üyelerinin tutuklanması ve diğer milletvekillerinin serbest bırakılması gerektiğini savunan Madanoğlu, İlim Heyeti'nin önerisi ile bundan vazgeçerek Demokrat Partililerin yargılanması fikrini benimsedi.<sup>35</sup> Yeni dönemde 235 general ile 5000'den fazla subayın emekliye sevk edilmesinde de Madanoğlu'nun göz ardı edilemez rolü vardı.<sup>36</sup>

Darbe sonrasında devlet, içinde Madanoğlu'nun da bulunduğu 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi tarafından yönetilmekteydi. Gerçi bir hükümet de vardı ama oluşturulan yasal zeminde esas belirleyici olan Komite'ydı. Komite'de gerçekleşme esnasında ve darbenin ilk günlerinde birlik ve beraberlik duygusuyla hareket edilse de çeşitli icraatlara imza atılma zamanı geldiğinde fikir ayrılıkları yaşanmaya başladı. Düşünce farklılıkları gruplaşmaya, gruplaşma çatışmaya, çatışma da güçlü olan veya erken davranan tarafın diğerini saf dışı etmesine yol açtı. Tasfiye, Türk siyasi hayatının yönünün belirlenmesi bakımından önemli bir gelişmeydi.

32 Tarık Zafer Tunaya, "İstanbul Üniversitesi Komisyonununun 28 Mayıs Bildirisi Bir Belgenin Öyküsü," *Tarih ve Toplum*, Sayı:6, Haziran 1984, s.25-29.

33 İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar başkanlığındaki İlim Heyeti'nde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Naci Şensoy, aynı Fakülte'nin hocalarından Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Ragıp Sarıca ve Doç.Dr. İsmet Giritli yer alıyordu. *Başkanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)*, 16 - 86 - 4, 1.06.1960.

34 Aydemir, a.g.e., s.357.

35 Nazlı Ilıcak, *27 Mayıs Yargılanıyor*, Merkez Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.178.

36 Ferit Salim Sanlı, "13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 27, Haziran 2018, s.223; Murat Toklucu, "27 Mayıs Dönemi ve Eminsular", *Tarih Dergisi*, Sayı 29, Ekim 2016, s.36.

1954'ten itibaren meydana gelen örgütlenmeler dikkate alındığında Dündar Seyhan, Orhan Erkanlı, Sadi Koçaş, Orhan Kabibay, Alparslan Türkeş, Talat Aydemir, Sami Küçük gibi subayların öne çıktığı bilinmekteydi. Ancak bunlardan Dündar Seyhan, Sadi Koçaş ve Talat Aydemir darbe öncesinde yurt dışı görevinde bulduklarından darbe sonrasında kurulan Milli Birlik Komitesi'nde yer alamamışlardı.<sup>37</sup> Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay darbe tertibi yapanlar arasına Alparslan Türkeş'e göre hem daha erken girmişler hem de örgütlenme hususunda etkin görev almışlardı. Cemal Madanoğlu ise darbeye sadece 13 gün kala Komite'ye dâhil olmuş örgütlenme aşamasında kayda değer bir emeği olmamıştı. Ancak darbeyi fiilen gerçekleştiren lider oydu. Darbe sonrası dönemde muhtemel güç mücadelesinin ismi ön planda geçen subaylar arasında yahut onların tesiri ile gerçekleşmesi muhtemeldi.

İlk önemli icraatlarda Madanoğlu çok etkili olmuştu ancak zamanla MBK içerisinde düşünceleriyle ona meydan okuyan ve daha sonra Ondörtler olarak adlandırılacak bir grup meydana geldi. Alparslan Türkeş ve arkadaşlarından oluşan bu guruba yönelik tasfiye operasyonunda başrolde Madanoğlu vardı. Esasında bu, bir bakıma Madanoğlu'nun yönettiği ikinci darbe olacaktı. Meydana gelen fikir ayrılıkları ve bunun Komite içi darbeye yani tasfiyeye dönüşmesi çeşitli nedenlere dayanıyordu ve taraflardan her birinin kendine göre gerekçeleri vardı.

Bu çalışmada esas olarak "Ondörtlerin tasfiyesinde Cemal Madanoğlu nasıl bir rol oynamıştır?" sorusunun cevabı aranacaktır. Bu sorunun etraflı bir şekilde izah edilebilmesi için Milli Birlik Komitesi içerisinde tasfiyeye zemin hazırlayan fikri ayrılıkların neler olduğu, grupların kimlerden oluştuğu, tasfiyeyi hazırlayan yakın gelişmeler ile tasfiye süreci ve sonuçlarının nelerden ibaret olduğunun otaya konulması gerekmektedir. Konu arşiv belgeleri, gazeteler, süreçle doğrudan ilgisi bulunanların anıları, telif eserler ve ilgili diğer kaynaklar temelinde ele alınarak incelenecektir.

## 1. Tasfiyeye Zemin Hazırlayan Gruplaşmalar ve Fikir Ayrılıkları

Ondörtlerin tasfiyesine giden süreçte görüş ayrılıklarının önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Esasında darbeyi planlayanların, darbe öncesinde de aralarında fikir ayrılıkları yok değildi.<sup>38</sup> Ancak onlar iktidar karşıtlığı ve iktidarın yönetimden uzaklaştırılması hususunda uzlaşmışlardı. Bu durumu MBK içerisinde yer alan subaylardan Orhan Erkanlı, "*Dosyalı ihtilâl, darbe olmaz. İhtilâllerin ilk ve değişmez hedefleri önce mevcut iktidarı yıkmak ve ihtilâlin*

37 Erkanlı bu hususta şu bilgileri vermektedir: "Kendilerinin mutlaka komiteye alınacaklarından emin olan 1955-56 yıllarından beri bizim le çalışan bazı arkadaşlarımız mecburen komite dışında kaldılar (D. Seyhan-T. Aydemir-S. Koçaş). Zira hiçbiri 27 Mayıs günü Türkiye'de değildi, yabancı ülkelere vazifeli idiler, bu arkadaşlar bizi sonuna kadar affetmediler." Erkanlı, *a.g.e.*, s.23.

38 Er, *a.g.e.*, s.112.



güvenliğini sağlamaktır." "27 Mayısçıların ihtilâl sonrası için bir plânları yoktu fakat ekseriyetin fikrine dayanan prensipleri vardı." ifadeleriyle dile getirmiştir.<sup>39</sup> En geç üç ay içerisinde seçime gidilerek yönetimin sivillere terk edilmesi öne çıkan prensiplerden biriydi. Ancak bunun hayata geçirilmesi konusunda ittifak halinde olunmadığı zamanla anlaşıldı. Ondörtlerin tasfiyesine zemin hazırlayan gelişmeler, MBK içindeki bir dizi düşünce farklılıklarından kaynaklanmıştır. Fikir ayrılıklarına yol açan temel neden belki de darbe öncesinde darbenin ardından yapılacaklarla ilgili üzerinde mutabık kalınan ayrıntılı ve yazılı bir planın olmamasıydı.

Askeri yönetime ne zaman ve nasıl son verileceği hususunda Cemal Madanoğlu ile Alparslan Türkeş ve yakın arkadaşları farklı düşünüyorlardı. Yaşı büyük ve rütbesi yüksek olan kişiler Madanoğlu ve Gürsel'in etrafında; rütbesi düşük, nispeten genç ve heyecanlı olan üyeler ise Türkeş'in yanında yer alıyorlardı.<sup>40</sup> Gruplara savundukları prensiplere dayalı olarak isimler verilmiş olup, ilk grup "Demokrat Grup" veya "İlımlılar", ikinciler ise "Radikal Grup" olarak adlandırılmaktaydı.

Darbeyi takip eden günlerde iki tarafın safları giderek belirgin hale geldi. Demokrat grubun çekirdek kadrosunda Cemal Madanoğlu ve Sami Küçük vardı. İkili Cemal Gürsel'i etkileyerek kendi yanlarına çektiler, diğer Komite üyelerinin de katılımıyla sayıları arttı. Zamanla gruba Osman Köksal, Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Fikret Kuytak, Sezai Okan, Suphi Gürsoytrak, Muzaffer Yurdakuler ve Şükran Özkaya gibi isimler dâhil oldu.<sup>41</sup>

Diğer grubu oluşturanlar ise -hepsi onu bir lider olarak göremese de- darbenin kudretli albayı Alparslan Türkeş'in etrafında toplanmışlardı. Buradaki çekirdek kadroda Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ vardı. Yapıp ettikleriyle darbe öncesinde de ön planda yer alan Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı üçlüsü grupta öne çıkan isimlerdi. Bunlar, Türkeş'in darbe öncesi ve sonrasında Cemal Gürsel'e olan yakınlığı sayesinde çok önemli görevlere getirilmişlerdi.<sup>42</sup> Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığı görevini üstlenerek "fiili devlet başkanlığı" durumuna yükselmişti. Başbakanlıkta oturuyordu ve devlet bürokrasisi elindeydi. Erkanlı MBK sekreteri, Kabibay ise Türkiye Emniyeti Genel Müdürlüğü görevini sürdürüyordu. Kabibay'a Milli Emniyet Hizmeti Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı bağlıydı. Diğer gruptan Madanoğlu, Ankara komutanı olup bu sıfatla Ankara'daki bütün birliklerin sevk ve idaresini ele almışken, Osman Köksal ise Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nın komutanıydı.<sup>43</sup>

39 Erkanlı, *a.g.e.*, s.18.

40 Sanlı, *a.g.m.*, s.223; Sabiha Bozbağlı, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, 2. Cilt, Yirminci Yüzyıl Yayınları, İstanbul, 1966, s.425.

41 Kurtul Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Koza Yayınları, İstanbul, 1976, s.69.

42 Sanlı, *a.g.m.*, s.248-249.

43 Altuğ, *a.g.e.*, s.66-67, 161-164; Ulay, *a.g.e.*, s.65.

Demokrat Grup ile Radikal Grup arasında gidip gelen, bir tarafa tamamen mensup olmayan, duruma göre tavır belirleyen üçüncü bir grup daha vardı. Bunlara genelde bir isim verilmemiş olmakla birlikte Türkes onları, “Olaylara Seyirci Kalanlar” olarak tanımlamıştır.<sup>44</sup>

Madanoğlu'na göre darbe yapıldıktan sonra sistemli bir şekilde ve grup hissi ile ortak düşünce üreterek hareket eden ve bunu Komite'deki oylamalarda hissettiren taraf Türkes ve etrafındaki kişilerdi. Bunlar Komite dışında Başbakanlık'ta bir araya geliyor, yapmak istedikleri icraatlar üzerinde uzlaşmaya varıyor, kararlarını hayata geçirmekte zorlanmıyorlardı. Bu grubun dışındakiler ise Komite haricinde bir araya gelmiyorlar, ortak bir hedef etrafında toplanmaktan ziyade bakış açılarına ve duygularına göre hareket ediyorlardı.<sup>45</sup>

Türkes ve grubunun güçlendiğini ve organize bir şekilde hareket ettiğini anlayan Madanoğlu ve Sami Küçük, onların gücünü kırmak için tayin ve görevden alma gibi yöntemlere başvurdu.<sup>46</sup> 1960 yılı ekim sonu ve kasım ayı başlarına gelindiğinde taraflar arasındaki çekişme en uç noktaya ulaşmış ve kılıçlar çekilmiş vaziyetteydi.

Komite içerisindeki ayrılık ve çatışma ulusal basın ile yabancı gazetelere de yansımaya başlamıştı. Numan Esin'e göre Komite, yaşanan sorunlar ve fikir ayrılıkları nedeniyle darbenin üzerinden daha iki ay geçmeden çalışamaz hale gelmişti.<sup>47</sup> Darbe öncesinde Menderes'e de karşı olan basın (Örneğin *Akis*, *Milliyet*, *Cumhuriyet*) şimdi demokrasiye geçiş taraftarı yayınlar yapıyor ve Komite içerisinde demokratik rejime karşı olanların varlığını haber veriyordu.<sup>48</sup> İlimlilerin basın desteğini arkalarına aldığı anlaşılıyordu.

Madanoğlu, Öndörtlerin tasfiyesinin fikri aşamasından fiili aşamasına kadar bütün süreçte başrolde yer aldı. Grubun etkili üyesi Türkes'i saf dışına itme planını Cemal Gürsel'e kabul ettirebilmek için istifa kozunu da kullanarak<sup>49</sup> hedefine ulaştı.

MBK üyeleri, Menderes hükümetini devirme konusunda fikir birliği etmelerine rağmen darbe sonrasında yapılacaklar hususunda ayrılığa düşmüşlerdir. İlave olarak kıskançlık, kişisel hesap, rütbe farkı, Komite dışı güçlerin müdahaleleri gibi sebepler yeni anlaşmazlıkların çıkmasına yahut var olanların körüklenmesine yol açmıştır. Yine subayların farklı komite ve gruplardan gelmesi, darbenin emir-komuta zinciri içerisinde değil rütbece

44 Türkes diğer gruplardan Demokrat Grubu “İstikballerini CHP'ye bağlayanlar”, Radikal Grubu “Yarışçılar” olarak tanımlamıştır. Türkes, *a.g.e.*, s.97-98.

45 Cevat Oktay, *Cemal Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, Ülkü Matbaası, Ankara, 1960, s.13-14.

46 Ahmet Er, *Hatıralarım ve Hayatım*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.113.

47 Esin, *a.g.e.*, s.126.

48 Metin Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kılıklı Bir Ara Rejim 1960 -1961*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991. s.155.

49 Madanoğlu daha sonra *Cumhuriyet*'te yayımlanan röportajında şu ifadelerle dile getirir: “Ben bundan evvel bir defa istifa ettim. O da Türkes'in çekilmesi için. Çekildi ben de Komite'ye döndüm.” “Madanoğlu”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1961.

birbirine yakın subaylar tarafından organize edilmesi, bazı subayların siyasi parti mensuplarının etkisinde kalması, üye sayısının nispeten fazla olması gibi sebeplerin etki ettiği söylenebilir. Öte yandan MBK içerisinde kararların eşit oy prensibi ile alınıyor olması<sup>50</sup> da gruplaşmayı teşvik eden unsurlardan biri olmalıdır. Zira eşit oy prensibi, Komite'de sayısal çoğunluğa sahip olan grubun diğer üyelerini bir bakıma pasifize etme potansiyeli taşıyordu. Gruplar darbe sonrasında devlet ve toplum hayatı ve elbette kendi gelecekleri için neyin iyi olacağı hususunda farklı düşüncelere sahiptilerdi.

### 1.a. Demokrat Grubun Görüşleri

Demokrat Grup, yönetimin bir an evvel sivillere devrini isterken diğerleri, ordunun daha uzun süre işbaşında kalmasından yanaydı. Esasında Demokrat Grupta yönetimin doğrudan CHP'ye devredilmesini isteyenler yok değildi. Bu düşüncelerin çeşitli fikri temelleri ve kendilerine göre haklı gerekçeleri vardı.

Demokrat Grubun savunduğu en temel düşünce yönetimin bir an önce sivillere devredilmesi ve bunu temin edecek dinamiklerin harekete geçirilmesiydi. Madanoğlu, Gürsel ve ona yakın olanlar askeri yönetimi kısa sürede sivillere bırakma niyeti taşıyorlardı. Madanoğlu, darbe öncesinde darbe liderliği teklif edildiğinde Gürsel'in tavrını, *"Tamam, dedi. Kabul ederim, tek şartla, ihtilali yaptığımız tarihten itibaren üç ay içinde seçime gidilecek, kabul mü? Derhal kabul ettik. Ve ilk kararımız bu oldu."*<sup>51</sup> şeklinde dile getirmiştir. Nitekim Cemal Gürsel darbe günü yani 27 Mayıs saat 16.00'da radyodan yaptığı konuşmanın bir kısmında dile getirdiği *"Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki asla bir diktatörlük hevesinde değilim. Bütün emelim süratle bu memlekette temiz ve dürüst bir demokratik nizamı kurmak ve devletin idaresini milletin iradesine terk etmektir."*<sup>52</sup> şeklindeki ifadeleri de daha ilk günden demokrasiye dönüş hususundaki kararlılığı göstermekteydi.

Ondörtlerden Erkanlı'ya göre Gürsel'in ana planı bir an evvel Kurucu Meclis'i getirmek, ülkeyi seçime götürmek ve Cumhurbaşkanı olmaktı. Yine Erkanlı'ya göre *"Her olayı bu açıdan değerlendiriyor ve kararlarını veriyordu. Politikacılar ve etrafındaki akıl hocaları kendisine devamlı olarak bu şekilde telkinler yapıyorlar, vaatlerde bulunuyorlardı."*<sup>53</sup>

Madanoğlu da Gürsel gibi iktidarı kısa süre içerisinde sivillere devretme düşüncesindeydi. O, bir görüşmede Komite üyelerine *"Ben ilk günden itibaren daima bunu söyledim. Biz askeriz, silahtan anlarız. Memleketin âlî menfaatleri için*

50 *Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, Sayı:10525, s.1534.

51 Oktay, *a.g.e.*, s.2 Madanoğlu'nun darbe planlayıcısı gruba Gürsel'den daha sonra katıldığı düşünülürse bu konuşmanın o günün şartlarında kamuoyunu yönlendirmek için söylendiği ve gerçeklere uymadığı düşünülebilir.

52 *Resmi Gazete*, 1 Temmuz 1960, Sayı:10540, s.1636.

53 Erkanlı, *a.g.e.*, s.29-30.

bunu yaptık; hemen idareyi devredelim köşemize çekilelim. Bizler bu işi yaparken sadece memleketi içine düştüğü durumdan kurtarmak istedik, sivillere bırakacağız, başka vazife de kabul etmeyeceğiz.”<sup>54</sup> demişti. Yine Komite üyelerinden Dündar Taşer, Madanoğlu’nun 27 Mayıs sonrasında “Kardeşim koca bir devlet. Biz bunu anlayamayız. Tümen değil, kolordu değil ki bir yerde toplayıp göresin. Edirne’den Kars’a kadar bir memleket... Valisi var, mal müdürü var, noteri var. Verelim birine kurtulalım gitsin.”<sup>55</sup> sözlerini sarf ettiğini dile getirir.

Hava Kuvvetleri Harekât Başkanı Halim Menteş de Madanoğlu gibi Komite kadrosunun ülkeyi yönetecek nitelikte olmadığı görüşündeydi.<sup>56</sup> CHP’li politikacılar da Madanoğlu grubu gibi düşünüyor “Bunlar askerdir, siyasetten anlamazlar. Memleketi idare edemezler.” diyorlardı.<sup>57</sup> Şu hâlde yönetimin derhal sivillere terk edilmesi meselesinin 27 Mayıs öncesinde darbeyi planlayan subaylardan bir kısmının üzerinde ittifak ettikleri hususlardan biri olduğu, CHP’lilerin de hiç olmazsa buna karşı olmadıkları anlaşılmaktadır.

Demokrat Grubun savunduğu diğer bir görüş ise yönetimin CHP’ye devredilmesiydi. Komite içerisinde yer alan subaylardan bazılarının verdiği bilgiye göre Madanoğlu, yönetimi İnönü’ye devretme niyetindeydi. Bir MBK toplantısı esnasında Atatürkçülüğe dönüşten, milletin kaderini değiştirmekten bahseden bir yüzbaşıya Cemal Madanoğlu müdahale ederek “Biz bu işleri bırakalım, bizim bu işlere aklımız ermez. Vazifemiz DP iktidarını yıkmaktı, yıktık, bitti. Çağıralım İsmet Paşa’yı iktidarı devredelim, biz kenara çekilelim.”<sup>58</sup> sözlerini sarf etmişti. Komite’deki bir tartışma esnasında Madanoğlu, “Yahu arkadaşlar, biz ordu evlerinde ne gördük ne biliriz? Bırakalım, memleketi İsmet Paşa idare etsin.” diyerek bu konuya dair düşüncesini dile getirmişti.<sup>59</sup>

Madanoğlu’nun daha darbenin başında İnönü’yü akıl danışacak bir otorite olarak gördüğü anlaşılmaktadır. O, ilk gün yani 27 Mayıs’ta İnönü’nün damadı Metin Toker’i ziyaret etmişti. Ziyarete Demokrat Partililerden bir kısmını serbest bırakıp bir kısmını tutuklatma hususunu anlatıp onay beklerken, diğer taraftan iki DP’li ve iki CHP’li ile Kızılay’da yan yana yürümek istediğini, İnönü’nün bu konudaki düşüncesinin ne olacağı konusunda fikir edinmek istemişti.<sup>60</sup>

54 Erkanlı, a.g.e., s.161; Karavelioğlu, a.g.e., s.46.

55 Sanlı, a.g.m., s.224.

56 Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s.114.

57 Erkanlı, a.g.e., s.163-164.

58 Erkanlı, a.g.e., s.163.

59 Demirer, a.g.e., s.135.

60 Madanoğlu Toker’e: “Biz bu hareketi kardeş kavgasına son vermek, partiler arasında dostluğu tekrar kurmak için yaptık. Ben, bunu herkese gösterecek bir şey düşündüm. Bir yanıma Sıtkı Yırcalı’yı, Şemi Ergin’i, öteki tarafıma Kemal Satır’ı, Turhan Feyzioğlu’nu alacağım ve halkın gözü önünde Kızılay’dan Sıhhiye’ye kadar yürüyeceğim.” demiş ve “Sen bunu Paşaya böyle söyle. Bana birini göndersin.” şeklindeki sözlerini ilave etmiş ve İnönü’nün fikrini alma konusunda ısrarcı olmuştu. Toker, a.g.e., s.31; Altuğ, a.g.e., s.19-20.

Madanoğlu'nun İsmet İnönü'ye sempatisi açık olduğu gibi Gürsel'in İsmet İnönü'ye duyduğu yakınlık da öteden beri biliniyordu. Nitekim darbenin hemen arkasından Gürsel, İnönü'yü arayarak "Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur, sayın paşam." sözlerini sarf etmişti. İnönü de darbeden şikâyetçi değildi. Nitekim Gürsel'e cevaben "Memleket ve millet için hayırlı bir iş yaptınız. Büyük bir iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim." demişti.<sup>61</sup>

Madanoğlu, ülkede huzurun sağlanmasının seçimlere bağlı olduğuna inandığından<sup>62</sup> iktidarı sivillere devretme konusunda Cumhuriyet Halk Partisi ve İnönü ile iş birliği halinde olmuştur.<sup>63</sup>Tasfiye öncesi dönemde Komite üyelerinden bazıları CHP ile görüşmeler yapmaktaydı. Türkeş ve arkadaşlarının düşüncelerine karşı olan MBK üyeleri, bir an önce demokratik hayata dönülmesinin ülkenin hayrına olduğuna inanıyorlardı. Öte yandan bir gün sivil hayata döndüğünde sağlam bir gelecek peşindeydiler. CHP'nin hazırladığı anayasa taslağında onlara güvenli bir gelecek yani Tabii Senatörlük vaat ediliyordu. Cemal Gürsel için ise Tabii Senatörlükten çok daha itibarlı bir mevkii aranıyordu. Türkeş, Gürsel'e uzun süre iktidarda kalma planı hayata geçerse mevcut pozisyonunu devam ettirme sözü veriyordu. CHP ile irtibat kuran MBK üyelerinden Ekrem Acuner ve Fikret Kuytak, CHP'nin kazanacağı bir seçimde Gürsel'in Cumhurbaşkanlığında kalacağı bir formül arayışındaydılar. CHP ile bu pazarlıklar devam edip gidiyordu. Çünkü Gürsel demokrasiye geçilmesi halinde bir şekilde Cumhurbaşkanlığında kalmak istiyordu. CHP yanlısı Komite üyeleri, gidilecek bir seçimden bu partinin galip çıkacağını düşünüyor, ne olursa olsun Gürsel'in en yüksek makamda olmasını istiyorlardı. Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturması, Türkeş karşıtı komiteciler için de bir güvence anlamına geliyordu. Ekrem Acuner ve Fikret Kuytak, İsmet İnönü ile 18 Ekim 1960'ta Afet İnan'ın evinde yaptıkları gizli görüşmede, kendi geleceklerini sağlama almışlardı. Bu görüşmede İsmet İnönü, Gürsel'i Cumhurbaşkanı seçtirme konusunda kesin teminat veremese de cumhurbaşkanlığına aday olmayabileceğini belirtti. Görüşme Ondörtlerin tasfiyesi için karşıtlarına büyük güç vermişti. Madanoğlu görüşmeden haberdardı. Bu nedenle İsmet İnönü, Madanoğlu'na oğlu Erdal İnönü aracılığı ile teşekkürlerini ilettili. İnönü'nün damadı Toker'e göre CHP yanlısı grup, tasfiyeler yaklaşırken "İsmet Paşa'yla tam bir balayı havası içindeydi".<sup>64</sup>

Türkeş ve onun etrafında yer alanlar, yapılan gizli görüşmeler ve burada konuşulanların detaylarına vâkıf olamasalar da bu iş birliği ve dayanışmanın farkında olmuşlardır. Türkeş'e göre CHP, komite üyelerini meslek ve iyi bir

61 Toker, *a.g.e.*, s.21.

62 Esin, *a.g.e.*, s.128; Birand, vd., *a.g.e.*, s.179.

63 Altuğ, MBK'nın bir kanadının CHP ile işbirliği hakkında şu bilgileri verir: "MBK'nın bir kanadı dayanak noktası olarak CHP'yi seçiyordu. İsmet Paşa Cumhurbaşkanı yapılmalı, yönetim CHP'ye devredilmeliydi. Bu fikri, ısrarla savunanlar arasında rahmetli Fikret Kuytak, Refet Aksoyoğlu ve Ekrem Acuner dikkati çekmektedir." Altuğ, *a.g.e.*, s.50.

64 Toker, *a.g.e.*, s.167-174.

gelecek vaadiyle kandırıyordu. Mesela Kurucu Meclis'in İstanbul ili temsilcisi Şahap Gürler, Cemal Madanoğlu'na Genelkurmay Başkanlığını vaat etmişti.<sup>65</sup> Böyle bir ortam içerisinde düzenli bir çalışma olamazdı.<sup>66</sup> Taşer'e göre Komite içindeki bölünme, CHP'nin istediği çizgide ilerledi. Çünkü bu durum adı geçen Parti'nin iktidara gelmesini sağlayabilirdi.<sup>67</sup> Ondörtlerden Esin'e göre CHP ve İnönü, darbeyi hedeflerinden uzaklaştırarak Komite'nin bir kısmını diğerine karşı kullanmıştır. Cemal Madanoğlu ve Cemal Gürsel de onların dümen suyundan gitmişlerdir. Komite üyelerinden Rifat Baykal, CHP'li hırslı politikacıların Komite'yi baskı altına alarak acele bir seçime sürüklemek istediklerini belirtmiştir.<sup>68</sup> Esin'e göre Madanoğlu grubunda yer alan Acuner, Kuytak ve Aksoyoğlu üçlüsünün gücü Cumhuriyet Halk Partisi'nden geliyordu. Parti'den talimat alıp bilgi veriyorlardı.<sup>69</sup>

Türkeş, MBK içerisinde "*İstikbali CHP'ye bağlayanlar*" diye adlandırdığı bir grubun olduğunu, İnönü'nün Komite içerisindeki anlaşmazlığı dahi kendi çıkarı için kullanmayı iyi bildiğini dile getirmiştir. Türkeş, Komite içerisindeki İnönü hayranlığının yeni olmadığını, darbe öncesinde bile darbe planlayıcısı bir grup subayın bu düşüncede olduğunu, "*Bana ilk ihtilal teklifinde bulunanlara, 'devirip de ne yapacaksınız?' diye sorduğumda aldığım cevap 'Halk Partisi'ni, İsmet Paşa'yı getireceğiz. İsmet Paşa büyük adamdır' gibi sözler olmuştur.*"<sup>70</sup> ifadeleriyle dile getirmiştir.

Türkeş, İnönü'nün Komite'yi etkilediğinden ve kendi amaçları doğrultusunda kullandığından emindi. Bunu "*Bütün görüşmeleri Paşalarına aktarıyorlardı. İsmet İnönü, sanki aramızda oturuyormuş gibi, Komite'de ne konuşuyorsak hepsini günü gününe haber almaktaydı. İş bu kadarla da kalmıyordu. İnönü taraftarları hep Paşalarından aldıkları talimata göre fikir beyan ediyorlar, her hareketlerini onun verdiği talimata uyduruyorlardı.*"<sup>71</sup> şeklindeki sözlerinden anlamak mümkündür.

Türkeş'e göre MBK içerisinde yer alan subaylardan bir kısmının sivil hayata dönmekten anladıkları şey, yönetimi İnönü'ye devretmekti. Çünkü Komite üyelerinin bu isteği İnönü tarafından karşılıksız bırakılmıyordu. İnönü, iktidarı devralma konusunda çok istekliydi. Türkeş'in belirttiğine göre Cemal Gürsel, Milli Birlik Kurulu toplantılarında sıkça "*İnönü gerdeğe girecek bir delikanlı gibi bir an önce iktidara gelmek için sabırsızlanıyor*"<sup>72</sup> ifadelerini kullanıyordu. İnönü, kendisine iktidar yolunu açacak olan hamleyi yani Türkeş ve etrafında konumlananları bertaraf edecek formülün hayata geçirilmesini desteklemiştir.

65 Türkeş, *a.g.e.*, s.50.

66 "Komitede Çatlama Başlamıştı", *Milliyet*, 2 Haziran 1989, s.11.

67 Dündar Taşer, *Mesele*, Töre Devlet Yayınevi, İstanbul, 1973, s.333.

68 Alparslan Türkeş, Rifat Baykal ve Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler*, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1964, s.35-39

69 Esin, *a.g.e.*, s.164-179.

70 Türkeş, *a.g.e.*, s.39-41,97.

71 Türkeş, *a.g.e.*, s.89-90.

72 Türkeş, *a.g.e.*, s.92-93.

Hatta Karavelioğlu'na göre, sayının az tutulması konusunda Madanoğlu ve yanındakilere telkinde bile bulunmuştur.<sup>73</sup>

Erkanlı, CHP lideri İnönü'nün "*Erken seçimde sayılamayacak faydalar vardır.*" derken faydaların CHP lehine olacağını dile getirir. Ona göre üç seçimde de yenemediği Demokrat Parti, ordu gücüyle iktidardan indirilmişken zaman uzayıp DP'liler toparlanmadan ve siyasi dengeler değişmeden hemen seçime gidilmesi, CHP için çok uygun bir fırsattı. İnönü bu yüzden "*gerdeğe girecek damat heyecanı içindeydi.*"<sup>74</sup>

Şu hâlde Madanoğlu grubunu iktidarı CHP'ye devretme düşüncesine sevk eden iki temel sebep vardı. Öncelikle darbeyi yapanların mesleği askerlik olup çok yönlü bir bilgi ve tecrübe birikimine sahip olmayı gerektiren ülke yönetiminde başarılı olamayacağına göre bu şartlarda devleti en iyi şekilde yönetecek kişi İnönü'yüdü. İkinci olarak darbeyi yapan subayların gelecek kaygılarına en iyi cevabı veren CHP idi. Er ya da geç bir şekilde yönetim sivilere terk edilecekti. Darbeyi yaparak ön plana çıkmış, MBK üyesi yapmış subaylar eski görevlerine dönemezlerdi. Sivil yönetime geçilmesi halinde gelecekleri ne olacaktı? CHP ve lideri İnönü, başta Cemal Gürsel olmak üzere subayların gelecek kaygısını anlamıştı ve bu konuda onlara parlak bir istikbal vaat ediyordu. Kısa süre içerisinde sivil hayata geçmeyi savunmanın CHP'ye iktidar yolunu açacağını tahmin etmek zor değildi.

Şüphesiz Demokrat Grubun faaliyetlerini sadece kişisel istikbal kaygılarına indirgemek doğru olmaz. Onlar esasen mesleki uzmanlık alanı dikkate alındığında askerlerin kendi işlerine dönmelerinin ve bir an önce demokratik hayatın işlerlik kazanmasının ülke menfaatleri açısından daha faydalı olacağına inanıyorlardı. Bu fikre karşı olan Radikal Grubun başka düşünce ve planları vardı.

### 1.b. Radikal Grubun Görüşleri

Radikal Gruba göre erken bir sivil hayata dönüş kararı, CHP'yi ve dolayısıyla İsmet İnönü'yü iktidara taşıyacaktı. DP'nin kapatılması nedeniyle geriye kalan Millet Partisi'nin CHP'ye rakip olarak seçimi kazanması zayıf bir ihtimal olarak görülüyordu. Bu görüş çerçevesinde Radikal Gruba mensup MBK üyeleri, Komite'nin tarafsızlığının sağlanması ve darbenin amacına ulaşabilmesi için askeri idarenin daha uzun süre ile devam etmesi gereğine inanıyorlardı.

Radikal Grubun üyeleri öncelikle MBK'nın tarafsız olması gerektiği fikrindeydiler. Türkiye, Demokrat Parti'nin kapatılmasıyla seçime girecek iki partiden Millet Partisi'nin ülke genelinde teşkilatlanmamış olması nedeniyle seçimi CHP'nin kazanacağını, bu suretle de iktidarın İnönü'ye teslim edileceğini

<sup>73</sup> Karavelioğlu, *a.g.e.*, s.86.

<sup>74</sup> Erkanlı, *a.g.e.*, s.146-147.

düşünüyordu.<sup>75</sup> CHP de bu gerçeğin farkında olduğu için süratle seçimlere gidilmesinden yanaydı. Türkeş ve etrafında yer alanlar, iktidarın sivillere ve dolayısıyla CHP'ye terk edilmesinin kamuoyunda darbenin DP aleyhine ve CHP'yi iktidara getirmek için yapıldığı algısı oluşturacağını, bunun tarafsızlığına gölge düşüreceğini belirtiyorlardı.

Ondörtlerden Er, tartışmaların yaşandığı dönemde MBK'da bulunup yönetimi sivillere devretmeyi, iktidarı bir partiden alıp diğerine verme teşebbüsü olarak değerlendirmiş ve buna karşı çıkmıştı.<sup>76</sup> Türkeş de milletin yarısından çoğunu temsil eden DP'nin işbaşından gönderilerek İnönü'nün iktidara getirilmesini mantıklı bulmamıştı.<sup>77</sup> Erken bir seçimle iktidarı sivillere ve her iki tarafın da tahmin ettiği üzere CHP'ye devri meselesi, MBK içerisinde sert tartışmalara sebebiyet veriyordu. Orhan Erkanlı'nın belirttiğine göre MBK içerisinde Madanoğlu, hükümeti İsmet Paşa'ya devretmeyi önerince Komite üyesi Muzaffer Özdağ, *"Paşam siz istediğiniz yere gidebilirsiniz. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi idrak edemediğiniz bu topluluk, bir ihtilal meclisidir. (...). Şunu da bilin ki, biz İsmet Paşa'nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilal, İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. Her defa İsmet Paşa'ya iktidarı devretmekten bahsediyorsunuz, kimin malını kime veriyorsunuz; M.B iktidarının gerçek sahibi Türk ordusudur, biz onun temsilcileriyiz."*<sup>78</sup> sözleriyle karşı çıkmıştır.

Başta Türkeş olmak üzere Radikal Grup, darbeyi yapanların tarafsız olması gerektiği konusunda ısrarcıydı.<sup>79</sup> Bunlar, halkta darbeyi yapanların taraf tuttuğu ve CHP'yi iktidara getirmek için darbe yapıldığı imajı oluşmasından kaygı duyuyor, tarafsız kalmaya gayret ediyorlardı. Çünkü darbenin bir zümreye, bir kişiye karşı yapılmadığı ilan edilmişti. Erken bir seçimle iktidar CHP'ye teslim edilirse ordu kullanılmış olurdu. Hâlbuki *"Türk ordusu, şu, ya da bu partinin iktidara gelmesini sağlamak için silaha sarılmamıştır."*<sup>80</sup> Radikallerin tarafsızlığı koruma ve iktidarı CHP'ye devretmeme dışında başka kaygıları da vardı.

Türkeş ve etrafında yer alanlara göre darbenin amacına ulaşabilmesi için askeri yönetimin daha uzun süre işbaşında kalıp köklü reformlara imza atması gerekmektedir. Radikal Grup'ta yer alanlara göre iktidar CHP'ye teslim edilirse

75 Türkeş, a.g.e., s.89-90.

76 Er, a.g.e., s.86.

77 Türkeş, a.g.e., s.39-41.

78 Özdağ'ın Madanoğlu'na karşı yaptığı konuşmanın tamamı şu şekildeydi: *"Paşam siz istediğiniz yere gidebilirsiniz. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi idrak edemediğiniz bu topluluk bir ihtilal meclisidir. Burada herkesin rütbesi ve sıfatı eşittir ve birdir; İhtilal Meclisi üyeliği. Burası kışla değil, siz de general değilsiniz; oturduğunuz yerden müdahale etmeyin. Fikriniz varsa söz alın ve kürsüden söyleyin. Şunu da bilin ki, biz İsmet Paşa'nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilal İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. Her defa İsmet Paşa'ya iktidarı devretmekten bahsediyorsunuz, kimin malını kime veriyorsunuz; M.B iktidarının gerçek sahibi Türk ordusudur, biz onun temsilcileriyiz. İktidarı zamanı gelince yapılacak seçimleri kazanana devrederiz. Önce devrimler yapılacak sonra seçimler."* Erkanlı, a.g.e., s.163; "Hocaların Fetvası", Milliyet, 1 Eylül 1986, s.1.

79 Türkeş, a.g.e., s.30, 48, 55.

80 Altuğ, a.g.e., s.68-69.



27 Mayıs hareketi, basit bir hükümet darbesinden öte bir anlam taşımamış olacaktı. Hâlbuki onların hareketten beklentileri çok daha fazlaydı. Onlara göre ülkenin çok derin ve büyük sorunları vardı ve bunlara kalıcı çözümler üretilmeliydi. Yapılacak köklü ve kalıcı reformlar için MBK daha uzun süre iktidarda kalmalıydı. Reformların gerçekleşmesi için tavizsiz bir politika gerekli olup politikacıların temel gayesi seçim olduğundan onlar, büyük reformları yapamazlardı.<sup>81</sup>Türkeş, "Türk Rönesans"ını gerçekleştirmek üzere darbeciler arasında yer aldığını belirtmişti. Bu kapsamda "topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak, milletin bütün fertlerini içine alan bir yardımlaşma teşkilatı kurmak, güzel sanatlar ve spordan halk hizmeti için faydalanarak aydınları ve gençleri köylere gönderip halkla harman ederek memleketi hızla kalkındırmak" gibi hedefleri vardı.<sup>82</sup>Türkeş'e göre bunu tarafsız bir tavır ve tutum içerisinde ancak MBK yapabilirdi.

Radikal Grubun düşünceleri, Madanoğlu grubuyla taban tabana zıttı. Onlar, ordunun politika dışı kalması gerektiğini çünkü TSK'nın kutsal bir güç olduğunu, herhangi bir partiyle iş birliği yapmasının milli birliği zedeleyeceğini, Komite içerisinde partiler üstü bir idare şekli kurmanın gerekli olduğunu, demokrasinin ancak bu şekilde mümkün olacağını dile getiriyorlardı.<sup>83</sup>

Türkeş ve etrafındakiler, yönetimi kısa sürede sivillere bırakmayı planlayan Madanoğlu grubunun aksine daha uzun süre yani dört yıl boyunca ülkeyi askeri rejimle yönetme düşüncesindeydiler. Türkeş'in belirttiğine göre Milli Birlik Komitesi'nin dört yıl süre ile iktidarda kalması meselesi, 14 Ekim 1960 tarihli Komite toplantısında oylanmış 11'e karşı 26 oyla kabul edilmişti. Buna göre Komite, dört yılın sonunda Milli Birlik Partisi halinde teşkilatlanacak ve bu şekilde seçimlere gidilecekti.<sup>84</sup> Seyhan'a göre Komite içerisinde Milli Birlik Partisi'nin kurulmasına karşı çıkanlar CHP taraftarı olan üyelerdi. Çünkü yeni parti ile seçime gidilmesi halinde CHP'nin iktidar şansı azalacaktı.<sup>85</sup> CHP de Komite'nin partiye dönüşmesine kesin bir şekilde karşıydı. Türkeş ve arkadaşlarının partiye dönüşme fikrine karşı olanlar, onlara Komite'den istifa edip sivil olarak parti kurmalarını tavsiye ediyorlardı. Türkeş ise bunu göze alamıyordu.<sup>86</sup>

Komite içerisindeki fikir ayrılıkları ve gruplaşmaların kökeninde sivil hayata dönüş meselesi olsa da Türkeş'e göre Demokratları ve onların yanında konumlananları rahatsız eden şu nedenler vardı:

81 Altuğ, a.g.e., s.68-69.

82 Sanlı, a.g.m., s.254.

83 Türkeş, a.g.e., s.40.

84 Türkeş, a.g.e., s.129-130.

85 Seyhan, a.g.e.,s.96.

86 Esin, a.g.e., s.165. Esin, partileşme konusunda yaşanan tartışmalara dair şu bilgileri verir: "Türkeş bunu göze alamadı. Komitedeki arkadaşlara duyduğu güvensizlik sebebiyle 'Bunlar bize adım attırmazlar' dedi. Çünkü ne de olsa biz Cumhuriyet Halk Partisi'ne rakip bir organizma geliştirecektik. Halk Partisi, kurulu bir güç olarak karşımızda duruyordu. Halk Partisiyle zaten iş birliği içinde olan komitenin Halk Partili kanadına iktidarı bırakıp, kendimizi halkın içine atmayı Türkeş göze alamadı. Haklıydı da." Esin, a.g.e.,s.166.

1) MBK üyelerinden bir kısmının siyasi bir ülküden, siyasi ve toplumsal bir gayeden yoksun olmaları,

2) Komünistlerin MBK üyelerini etkileyerek milliyetçi, Türkçü, radikal reformcu ve sosyal adaletçi grubu (Ondörtleri) düşman olarak tanıtmaları

3) Ondörtler hakkında uydurulan Irkçılık ve Turancılık yaftası

4) Ondörtlerden bazı subayların İstanbul Mason Locası'na baskın yaparak bazı evraka el koymaları. Türkeş ve arkadaşları, ilave olarak Demokrat Parti'nin kapatılması, söz konusu parti mensuplarının tutuklanması ve yargılanması yerine yurt dışına gönderilmeleri gibi hususlarda da Demokratik Grupla farklı düşüncelere sahipti.<sup>87</sup>

Şu hâlde Türkeş ve ona yakın isimler, hem yönetimde daha uzun süre kalmak istiyorlar hem de bu nedenle ülkeyi acele bir seçime götürmek isteyen ve CHP ile iş birliği yapan Komite üyelerine karşı çıkıyorlardı. Madanoğlu etrafında toplanan grup ise liderliğini Türkeş'in yaptığı grubun, kendi düşüncelerini engelleme potansiyeline sahip olduğu ve kendileri için tehdit ve tehlike arz ettiği kanaatindeydi.

## 2. Tasfiyeye Doğru

Yaşanan düşünce ayrılıkları ve gerginlikler nedeniyle her iki tarafta birbirinden şüpheleniyordu. Bu şartlar altında tasfiye söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Güven bunalımı, Demokrat Grubun karşı tarafın gücünün zayıflatılması ve pasifize edilmesine neden olacak adımlar atmasına yol açtı. Eylül 1960'ta Cemal Madanoğlu ve Sıtkı Ulay, Cemal Gürsel'e kuşku ve korkularını dile getirdi.<sup>88</sup> Kendi ifadelerine bakılırsa Madanoğlu, Türkeş'in devre dışı bırakılması konusunda Cemal Gürsel'i ikna edemeyince istifa kozunu bile kullanmıştır. Nitekim konuyla ilgili *Cumhuriyet* gazetesine verdiği bir demeçte "Bu balık başka balık bu istifa da başka istifa... Ben bundan evvel bir defa istifa ettim. O da Türkeş'in çekilmesi için. Çekildi ben de komiteye döndüm."<sup>89</sup> ifadelerini kullanmıştır. Türkeş her ne kadar görevden kendi isteği ile ayrıldığını belirtmişse de<sup>90</sup> Madanoğlu'nun istifa kartını kullanması ve Gürsel'in onu gözden çıkaramaması nedeniyle Türkeş'in çekilmeye zorlandığı anlaşılmaktadır.

Etkili bir görevi kaybeden Türkeş ve ekibi bu sefer hükümete girmek için çaba sarf etmişlerse de bu girişim Gürsel'in karşı çıkışı nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.<sup>91</sup> Zira Madanoğlu, Komite üyelerinin hükümete girme girişimini Gürsel'i ikinci plana düşürme ve Türkeş'in başbakan olma planı olarak

87 Türkeş, *a.g.e.*, s.87-100.

88 İpekçi ve Coşar, *a.g.e.*, s.490-492.

89 "Madanoğlu", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1961.

90 *Milliyet*'in haberine göre ise Türkeş, "İhtilalin ilk günleri geçmiştir. İdareyi sivillere terk ediyoruz" diyerek görevden ayrılmış yerine Hilmi İncesulu atanmıştır. *Milliyet*, 23 Eylül 1960, s.1.

91 Erkanlı, *a.g.e.*, s.29-30.

algılamıştır. Bu konuya dair düşüncelerini “Bu maksatlarını ben daha evvel de hissetmiştim. Yani Gürsel Paşa’yı harcamak istediklerini biliyordum.”<sup>92</sup> şeklinde dile getirmiştir. Türkeş, Bakanlar Kurulu’nun darbeyi hedeflerine ulaştırmaktan uzak kaldığını, oyalama taktiği güttüğünü düşünüyordu. Bu nedenle bakanlıklara bizzat Komite üyeleri getirilmeliydi. MBK’da bu yönde yapılan oylamayı kıl payı sivilleşme yanlıları kazandı. Bu gelişme CHP ile Madanoğlu grubunu birbirine daha da yaklaştırdı. Altuğ’a göre “MBK içindeki bu gruplaşma tabii CHP’nin işine yaramıştı. CHP iktidara hazırlandığı için hemen MBK içindeki adamları ile temas kurdu. Bu temasları genellikle Feyzioğlu yürütüyordu. Feyzioğlu’nun o sıralar en yakın dostu Madanoğlu idi.”<sup>93</sup>

Madanoğlu, Türkeş ve etrafındakilerin Türkçülük, Turancılık düşüncesiyle hareket ettiklerini düşünüyor ve bundan rahatsızlık duyuyordu. Madanoğlu, onların Türkiye’nin adını “Türkeli” olarak değiştireceklerini, bunun için bu başlık altında kâğıtlar bastırdıklarını, mektupların altına “Allah Türk Ulusunu korusun” ibareleri yazdıklarını, bazı öğrencilere silah ve bayrak üzerine yemin ettirdiklerini ve Panturanizm teşkilatı kurmayı hedeflediklerini belirtmektedir. Bir basın toplantısında Türkeş ve grubuna karşı çıkan Madanoğlu, “Biz Türkiye’yi kurtarmağa çalışıyoruz, onlar bilmem ne hayal peşinde koşuyorlar.” ifadelerini kullanmıştı. Yine bu düşüncüyü eleştiri mahiyetinde “Onlar, biz Türkiye’yi kalkındırmağa çalışırken, Panturanizm diye bir vaveyla koparacak, Rusya’daki ırkdaşlarımızı da Ruslara kestirecekler. Bunun neticesi bu olurdu.” şeklinde konuşmuştur.<sup>94</sup>

Kendilerine karşı rahatsızlığın farkında olan Türkeş ve arkadaşları da çeşitli çabalar içerisine girmiştir. 1960 yılı ekim sonu kasım başlarında Kurucu Meclis’in mahzurlarını ve MBK’nın çalıştırılmasının önemini ve rahatsız oldukları diğer hususları dile getirmek üzere Kabibay, Erkanlı, Esin ve Solmazer’den oluşan bir heyet, İstanbul’da Gürsel’le uzun bir görüşme yapmıştır. Onlar, Komite içindeki gerginlik ve parçalanmadan söz ederek Madanoğlu ve Köksal’ın görevden alınmasını istemişlerdir. O sırada Madanoğlu Ankara Garnizon Komutanı, Köksal ise Muhafız Alay Komutanıydı. Cemal Gürsel, “Madem öyle, Osman Köksal’ı görevden alayım yerine Londra’daki Askeri Ateşe Sadi Koçaş’ı getirteyim”<sup>95</sup> demesine rağmen heyetin isteklerini yapmamış ve Kurucu Meclis konusunda ısrarcı olmuştur.

Radikal grubun bu girişimine karşılık Madanoğlu da Cemal Gürsel’i etkileyerek kendi politikasını hayata geçirmeye çalışıyordu. Bu kapsamda Madanoğlu, Gürsel’in kararsızlığını görüp durumu daha hızlı bir şekilde yönetti.<sup>96</sup> Onu tasfiye için ikna etmeye çalışıyordu. Hatta öyle ki Gürsel, bir ara

92 Oktay, a.g.e., s.15-16.

93 Altuğ, a.g.e., s.71.

94 Oktay, a.g.e., s.19-20.

95 Esin, a.g.e., s.168; İpekçi-Coşar, a.g.e., s.493.

96 “İhtilal Karargâh Komutanı”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1986, s.1; Erol Subaşı, “Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanaklarında Militarizasyon Süreçleri”, *Genç Araştırmacılar*

Radikal Grubun kendisini ses kayıt cihazı ile dinleyip dinlemediği konusunda endişelenmişti.<sup>97</sup>

Orhan Erkanlı'nın komite içerisindeki çatışmalar konusunda Gürsel'le konuşması ve ardından 11 Kasım'da istifa etmesi, Cemal Madanoğlu'na tasfiye için önemli bir gerekçe daha oluşturdu. Gürsel de bu olayları iç darbenin hazırlığı olarak gördü.<sup>98</sup> Madanoğlu ve Köksal da bu ortamda karşıt grubun demokratik rejimi engellemek istediğini<sup>99</sup> ve darbe içinde darbe yapacaklarını düşünüyordu. Madanoğlu, "Halk arasında itibarımız gittikçe düşüyordu. Bunların asıl maksadı Gürsel Paşa'yı ekarte etmek ve iktidarı ele geçirmektir." diyerek bu grubun tasfiye edilmesinin gerekli olduğunu dile getirmiştir.<sup>100</sup>

Madanoğlu grubunda yer alan Tunçkanat'a göre Türkeş ve arkadaşları, Milli Birlik Komitesi'nin iktidar süresinin uzun olmasını temin etme yolunda kulis faaliyetleri yürütüyor, hatta silahlı kuvvetlerin içerisinde de bu fikirlerin yayılması için çaba sarf ediyor ve taraftar topluyordu. Ona göre bu konuda fikir birliğine varılamazsa radikal kanat zor kullanacaktı.<sup>101</sup> Cumhuriyet Halk Partisi ve İsmet İnönü, radikal kanadın faaliyetlerini etkisiz hale getirmek ve Milli Birlik Komitesi'ni güçlü kılmak için her türlü çabayı gösteriyordu. Amaçları iktidarın kolaylıkla el değiştirmesini sağlamak olduğu için radikal kanadın tasfiyesine büyük destek verdiler. İnönü ve CHP ile temas halinde olan kanat, Cemal Madanoğlu'nun kontrolü altındaydı.<sup>102</sup>

Cemal Madanoğlu ve taraftarları, Türkeş'ten çekiniyor ve kendilerini tasfiye etmelerinden korkuyorlardı. Nitekim bu düşüncelerini Madanoğlu, Ondörtlerden biri olan Numan Esin'e daha sonra "Siz bizi çok ürküttünüz. Tasfiye etmek zorundaydık. Biz etmeseydik siz edecektiniz." şeklinde konuşmuştur.<sup>103</sup> Esin, Türkeş'in Komite içerisinde yaşanan fikir ayrılıkları üzerine kendisi ile birkaç arkadaşına bazı üyeleri tasfiye ederek yurt dışına göndermeyi önerdiğini, kendilerinin ise buna karşı çıktığını dile getirmiştir. Yine bu hususta Esin, "Türkeş'in tezi üzerinde anlaşmamıştık. Kendi başına böyle bir şey yapması da mümkün değildi. Her seferinde tereddütsüz, açık seçik karşı çıkmışımdır." ifadelerini kullanmıştır.<sup>104</sup> Ondörtlerden Erkanlı da Türkeş liderliğinde bir iç darbeyi uygun bulmadıklarını, Türkeş'in de yanındaki birkaç kişiyle böyle bir işe girişmeyeceğini, güç ve imkânlarının yetersiz olduğunu belirtmiştir.<sup>105</sup>

*Tartışıyor: Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi*, Okan Üniversitesi, İstanbul, 2014, s.116.

97 Madanoğlu da bu durumdan şüphelenerek orada bulunan üyelere "Bu ne kepezelik? Ne durum?" diyerek tepki gösterdi. Hüseyin Yürük, *Darbe Esaret ve Ölüm*, Okul Yayınları, İstanbul, 2004, s.167; Birand, vd., *a.g.e.*, s.180

98 Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980)*, İstanbul, 1996, s.170; Erkanlı, *a.g.e.*, s.155.

99 Toker, *a.g.e.*, s.247.

100 Oktay, *a.g.e.*, s.21.

101 Tunçkanat, *a.g.e.*, s.325.

102 Kayalı, *a.g.e.*, s.75.

103 Esin, *a.g.e.*, s.168. Aydemir'e göre de eğer onlar erken davranmasa Ondörtler, Gürsel ve Madanoğlu grubunu Komite'nin dışında bırakacaklardı. Aydemir, *a.g.e.*, s.400-401.

104 Esin, *a.g.e.*, s.165-166.

105 Erkanlı, *a.g.e.*, s.150.

Tasfiyeye giden süreci etkileyen ve hızlandıran bir başka gelişme de anayasa hazırlıkları ile ilgiliydi. Yeni anayasa hazırlıkları kapsamında bir Kurucu Meclis'in kurulması planlanıyordu. Cemal Gürsel, 3 Kasım 1960'ta Prof. Dr. Turan Feyzioğlu'nu bu Kurucu Meclis'in kurulmasına dair yasa hazırlıklarına başlamak üzere görevlendirdi.<sup>106</sup> Kurucu Meclis, bir taraftan Milli Birlik Komitesi'ni etkisiz hale getirecek diğer taraftan kısa sürede sivil hayata geçişin yolunu açacaktı. Bu nedenlerle radikal grubun anayasa değişikliğine onay vermesi mümkün değildi.<sup>107</sup> Öte yandan Türkeş ve etrafındakiler, Cemal Gürsel'in Komite'ye danışmaksızın Turan Feyzioğlu'nu Kurucu Meclisle ilgili kanun tasarısı hazırlaması için görevlendirmesine karşı çıkmışlardı.<sup>108</sup> Onlar, CHP eliyle kurulmuş bir meclis değil, tamamen halka dayanan bir meclisin oluşturulmasını istiyorlar, bu kurulun oluşturacağı Kurucu Meclis'in partizan bir idare kuracağını söyleyerek karşı çıkıyorlardı.<sup>109</sup>

Meclis'in kurulabilmesi için Geçici Anayasa'nın değiştirilmesi ve değişiklik için Komitedeki üye sayısının beşte dördünün onayı gerekiyordu. İktidarda kalma yanlılarının sayısı dikkate alındığında bu oranı yakalamak mümkün değildi. Bu durum karşısında taraflardan birinin ordunun desteğini alarak diğerini tasfiye etmesi kaçınılmaz hale gelmişti.<sup>110</sup>

Tasfiye söylentilerinin sürüp gittiği bir dönemde Türkeş karşıtı gruptan Cemal Madanoğlu ve Sami Küçük, grubun diğer üyesi Gürsel'i tasfiyeye teşvik için "*Paşam, Mısır'da nasıl Albay Nasır General Necib'i tasfiye etmişse bizim harekâtımızda da Albay Türkeş sizi aynen General Necip gibi görüyor ve sizi tasfiyeyi düşünüyor.*" gibi sözler sarf ediyorlardı.<sup>111</sup>

Gürsel, 6 Kasım'da Zonguldak'ta yaptığı konuşmada "*Kulağınıza dikta rejimine gidildiğine dair gelecek dedikodulara inanmayın, hedefimiz demokrasidir ve bizi bu yolda kimse önleyemeyecektir.*"<sup>112</sup> ifadelerini kullanarak Radikallere karşı olan duruşunu teyit etti. Gelinek noktada tarafların birbirine karşı tavırları iyice belirginleşmeye başlamıştı; iki grup birbirini imha etme planları yapıyordu.<sup>113</sup>

106 İpekçi-Coşar, *a.g.e.*,s.490-492.

107 Toker, *a.g.e.*,s.201.

108 İpekçi-Coşar, *a.g.e.*,s. 492.

109 Esin, *a.g.e.*,s.168; Türkeş, *a.g.e.*, s.52.

110 Tunçkanat,*a.g.e.*,s.328.

111 Er, *a.g.e.*,s.113. Mısır'da askerler 1952'de Muhammed Necib'in liderliğinde darbe ile yönetime gelmişlerdi. Darbenin gerçekleştirilmesindeki en etkili isim Cemal Abdünnâsır'dı. İki arasında darbe sonrası yapılacaklar hususunda derin görüş ayrılıkları vardı. Necib parlamenter demokrasi ve meşrutî monarşi yanlısıyken Nâsır, monarşi karşıtı olup demokrasi taraftarı değildi. Bir süre sonra Necib'i devre dışı bırakan Nâsır, ülkede tek adam haline gelerek diktatörlük idaresi kurdu. Davut Dursun, "*Cemal Abdünnâsır,*" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 297-298, 296-301.

112 İpekçi-Coşar, *a.g.e.*, s.490-492.

113 Er, *a.g.e.*,s.112.

Darbeden sonra oluşan ayrışmalar ve yaşanan yeni sorunlar nedeniyle 1960 yılı güzünde taraflar arasındaki güven bunalımını tırmanışa geçti. Karşılıklı hamlelerle ilerleyen süreçte güçlü olan tarafın attığı adımlar sonucu belirledi. Türkeş'in müsteşarlık görevinden alınması sonrasında Radikal Grubun eski gücüne ulaşma ya da rakiplerini güçsüz hale getirme planlarının sonuçsuz kalması gidişatın yönü hakkında fikir veriyordu. Ondörtler içerisinde yer alanlardan bazılarının belirttiğine göre Türkeş'in Demokrat Grubu tasfiye fikrini gündeme getirdiği ancak diğerlerinin destek vermemesi nedeniyle düşüncenin fiiliyata dönüşmediği anlaşılmaktadır. Madanoğlu ve Gürsel çevresinde oluşan grubun demokrasiye geçiş süreci konusunda attıkları somut ve kararlı adımlar ile darbeye maruz kalma ve ülkede dikta rejimi kurulacağına dair yaşadıkları kaygıları, önlerinde engel olarak gördükleri MBK üyelerinin tasfiyesini hızlandırdı.

### 3. Tasfiye

Grupların birbirlerine karşı aldıkları tavır ve fikri ayrılıklar nedeniyle Komite çalışamaz hale gelmişti. Bu durumu Madanoğlu, "Bu hava içinde Komite toplantıları hiç fayda vermiyordu. Müzakereler meydan muharebesi şeklini almıştı. Hiçbir karara varılamıyordu. İşin sonu nereye varacaksa varsın, kesin bir karar alınmalıydı artık."<sup>114</sup> ifadeleriyle dile getirmiş ve yapılması gerekenler konusunda da önerilerde bulunmuştu. Onun önerisi Türkeş ve etrafındakilerin doğrudan tasfiyesine yönelikti. Gürsel'in teklifi olumlu karşılaması üzerine sürecin işleyişine dair plan Madanoğlu tarafından hazırlandı.<sup>115</sup>

Bütün bu gelişmeler neticesinde karar anı yaklaşmaktaydı. Türkeş ve grubunun tasfiye edilmesi süreci Gürsel-Madanoğlu görüşmesi ile pekişti.<sup>116</sup> Madanoğlu ve Gürsel anlaşım Komite'nin ilkelerine ters düşen kişileri yurtdışına görevlendirmeye karar verdi.<sup>117</sup> Planın içinde İçişleri Bakanı General Muharrem İhsan Kızıloğlu da vardı.<sup>118</sup> Sami Küçük, bu harekâta Cemal Madanoğlu, başkanlığında başladıklarını belirtmiştir.<sup>119</sup>

114 Oktay, a.g.e.,s.22.

115 Madanoğlu'nun önerisi ve bunun kabulüne dair ifadeleri şu şekildedir: "Bu itibarla Gürsel Paşa'ya gittim: Paşam dedim, bunlar işi çığırından çıkardı. Bunları vazifelerinden affetsek nasıl olur? Paşa, tereddüt etmeden cevap verdi: Çok iyi olur. Ve ben hemen oturup basit bir plan hazırladım." Oktay, a.g.e., s.22.

116 Osman Köksal, Cemal Madanoğlu'na: "Siz Cemal Gürsel'i hiç havaalanlarında karşılamıyorsunuz. Paşamız da buna üzülüyor." deyince Madanoğlu, Cemal Gürsel'in kendisine bir şeyler söyleyeceğini anlamış olacak ki, Gürsel'i karşılamaya gider. Gürsel, Madanoğlu ile birlikte arabaya binince camı kapatıp şoför duymasın diye arka koltuğa geçer. Darbenin radikal grubunu kastederek, "Çocuklar ne yapıyor?" diye sorar. Madanoğlu, "Paşam, söz dinlemiyorlar." diye cevap verir. Cemal Gürsel: "Bunlardan yedisini Erzurum Kalesi'ne hapsedsek nasıl olur?" diye sorar. Madanoğlu da "İyi olur" diye cevap verir. Gürsel'in "Ne yapalım?" sorusunu da Madanoğlu "bu pazar ancak yedi mi olur on dört mü bilemem" şeklinde yanıtlar. Ahmet Yıldız, İhtilalin İçinden Anılar Değerlendirmeler, Alan Yayınları, İstanbul, 2001, s.196; İpekçi ve Coşar, a.g.e., s.495.

117 "Komitede Çatlama Başlamıştı", Milliyet, 2 Haziran 1989, s.11.

118 Talat Turhan, 27 Mayıs 1960'tan 28 Şubat 1997'ye Devrimci Bir Subayın Etkinlikleri, Sorun Yayınları, İstanbul, 2001, s.113.

119 Sami Küçük, Rumeli'den 27 Mayıs'a, İstanbul 2008, s.116-117.

Karavelioğlu'na göre Gürsel, bu dönemde en çok Madanoğlu ve İnönü ile yakın temasta bulunuyordu. Ayrıca Komite içerisindeki tartışmalardan çok yorulduğu için bu işi Madanoğlu'na devretmişti.<sup>120</sup> Zaten Cemal Madanoğlu da, bu arındırmayı kendisinin yöneteceğini;<sup>121</sup> “Ben Ankara Kumandanı olduğuma göre teferruatı bana bırakın” sözleriyle dile getirmiştir.<sup>122</sup> Madanoğlu, Gürsel'in de desteği ile güvendiği arkadaşlarını yanına alarak<sup>123</sup> ve “baskın basanıdır” askeri ilkesine uygun olarak tasfiye planını uygulamaya koydu.<sup>124</sup> Bu süreçte Sıtkı Ulay, Sami Küçük ve Suphi Gürsoytrak bir toplantıda iken Cemal Gürsel'in emri ile acil olarak Ankara'ya gitti.<sup>125</sup>

Tasfiye kararı, 9 Kasım 1960 tarihinde alındı. Madanoğlu, ilk iş olarak tasfiyeyi destekleyecek üyelerle temasa geçti.<sup>126</sup> 11 Kasım günü Madanoğlu, Ondörtlere yapılacak tebliğin hazırlanması için Acuner, Kuytak, ve Aksoyoğlu'na Ankara Kumandanlığına gelmelerini söyledi.<sup>127</sup> Ardından Haydar Tunçkanat, Suphi Gürsoytrak ve Refet Aksoyoğlu'dan oluşan üç kişilik komisyon, tasfiye listesini hazırladı. İnönü'nün listeyi gördüğü, sayıyı çok bularak tasfiye edilenlerin çoğunlukta olmasının uygun olmayacağını ve azaltılmasını istediği, benzer şekilde 12 Kasım gecesi Madanoğlu ve diğer arkadaşlarının da hazırlanan listeyi beğenmedikleri bilinmektedir. Bunun üzerine şahıslar yeniden tek tek incelenmiş ve sonunda on dört kişi üzerinde anlaşmaya varılmıştır.<sup>128</sup> Bu kişiler; Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Dündar Taşer ve Alparslan Türkeş'ten oluşmaktaydı.<sup>129</sup> Esin'e göre; tasfiye listesi hazırlanırken, “1. Halk Partisi kanadı, 2. Gürsel kanadı, 3. Başyaverle birlikte, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Osman Köksal'ın ve Sezai Okan'ın, Madanoğlu'nu da kontrol altına alarak oluşturdukları bir düzen grubu, 4. Havacı Acuner ekibi”<sup>130</sup> gibi kanatlardan yardım alınmıştır.

Cemal Madanoğlu, harekâtı 12 Kasım günü Çankaya Köşkü'nden yürütmüş,<sup>131</sup> harekâtın baş tertipçisi olarak Ankara'da büyük bir telaş içinde bazı

120 Karavelioğlu, *a.g.e.*, s.86.

121 Yıldız, *a.g.e.*, s.198.

122 Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul, 1968, s.167; “13 Kasım operasyonunun hareket noktası, Ankara Komutanlığıdır. Yani hareket, bizzat Ankara Komutanı Korgeneral Cemal Madanoğlu tarafından yönetilmiştir.” Altuğ, *a.g.e.*, s.159.

123 Birand, *vd.*, *a.g.e.*, s.181.

124 Toker, *a.g.e.*, s.201.

125 Ulay, *Giderayak*, İstanbul, 1996, s.65.

126 “İki Cemal Paşa Tasfiye Konusunda 9 Kasım Günü Anlaşmaya Varıyorlar”, *Milliyet*, 3 Ağustos 1965, s.15

127 Şükran Özkaya, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yayınları, İstanbul, 2005, s.291-292.

128 Esin, *a.g.e.*, s.178. Karavelioğlu da Ondörtlere karşı yapılan harekâtı, Cemal Gürsel'in İnönü ve Madanoğlu ile temasta bulunarak gerçekleştirdiğini dile getirir. Karavelioğlu, *a.g.e.*, s.86.

129 “434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek 2/8/1960 Tarih ve 42 Sayılı Kanuna Geçici Bir Madde Eklennesine Dair Kanun”, *Resmî Gazete*, 18 Kasım 1960, s.2537.

130 Esin, *a.g.e.*, s.178.

131 “Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü”, *Milliyet*, 5 Mayıs 1965, s.9.

tedbirler almıştır.<sup>132</sup> 13 Kasım 1960 saat 2.00'de Ankara Komutanlığına Emniyet Genel Müdürü ve İçişleri Bakanı, Ankara Valisi geldi. Onlara Cemal Madanoğlu tarafından Milli Birlik Komitesi'nin 14 üyesinin tasfiye edildiği haberi verildi. Yine Madanoğlu, 5.30'da Harp Okulu Komutanını yanına çağırarak, tasfiye hareketini bildirdi. Tasfiye edilenler, evlerinden çıkartılmayacaklardı. Çankaya'ya giden yollar kesildi, radyoevi büyük postane ve İnönü'nün evi korumaya alındı.<sup>133</sup> Cemal Gürsel'in hazırladığı tebligat, üyelere dağıtılmak üzere Madanoğlu tarafından zarflara konuldu. Bu zarflar 13 Kasım sabahı saat yediye beş kala, polisler ve subaylar aracılığıyla kendilerine teslim edildi. On dört üyenin telefon hatları kesildi.<sup>134</sup> Ardından komite üyelerinin oturduğu Saraçoğlu Mahallesi kuşatıldı. Cemal Gürsel'in on dört kişiye tebliğ ettiği emir "1. Türk Silahlı Kuvvetleri adına millete verilecek sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında vaki istek üzerine Milli Birlik Komitesi'ni feshetmiş bulunuyorum. 2. 13 Kasım tarihinden itibaren emekli oldunuz ve dış görev emri gelene kadar evinizden çıkmayın, ziyaretçi kabul etmeyin, aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanun hükümlerinin tatbik edileceğini bildiririm."<sup>135</sup> şeklindeydi.

Cemal Gürsel yayınladığı bu tebliğ ile Milli Birlik Komitesi'ni toptan feshetmek istemişti. Ancak başta Madanoğlu olmak üzere diğer üyeler buna büyük tepki gösterdiler. Böylece Gürsel'in yukarıdaki tebliği değiştirilerek ikinci bir metin hazırlandı.<sup>136</sup> Bu metin 13 Kasım 1960 sabahı Cemal Gürsel'in sesiyle halka radyodan duyuruldu.<sup>137</sup> Tebliğde, 23 yeni üye açıklanarak Komite'nin bundan sonra memleketin nizamı için çalışacağı dile getiriliyordu.<sup>138</sup> Hazırlanan bu tebliğ, ilk olarak 12 üyeye ulaştı. Münir Köseoğlu ve Fazıl Akkoyunlu hariç diğer üyeler gözaltına alınmaya başlandı. Ahmet Er ve Münir Köseoğlu 14'lere sonradan katıldığı için geç haber verilmiştir.<sup>139</sup> Tasfiye ile "Bir zamanın güçlü kudretli albayları, yarbayları, binbaşılıarı göz yaşartıcı, acıklı manzaralar içinde evlerinden alındılar ve gözaltına sokuldular."<sup>140</sup>

Ondörtler, aileleri ile birlikte Mürted Hava Üssünden, görevlendirildikleri yabancı elçiliklere gönderilmişlerdir.<sup>141</sup> Bu operasyonun parolası Madanoğlu'nun köpeğinin de ismi olan "Can Can" olarak seçilmiştir.<sup>142</sup>

Aslında darbe sonrasında oluşturulan Geçici Anayasa'ya göre Milli Birlik Komitesi içindeki üyeler ancak kendi istekleri ile istifa edebilir veya ağır

132 Seyhan, a.g.e., s.121.

133 Yıldız, a.g.e., s.200-201.

134 "Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü", *Milliyet*, 5 Mayıs 1965, s.9.

135 Komitede Çatlama Başlamıştı", *Milliyet*, 2 Haziran 1989, s.11; Esin, a.g.e., s.169.

136 "Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü", *Milliyet*, 5 Mayıs 1965, s.9.

137 Tunçkanat, a.g.e., s.329.

138 "Milli Birlik Komitesi Feshedildi", *Tercüman*, 14 Kasım 1960, s.1.

139 Oktay, a.g.e., s.19-25.

140 Altuğ, a.g.e., s.158.

141 Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayınları, İstanbul 1997, s.373

142 Sanlı, a.g.m., s.242; Demirer, a.g.e., s.117.



bir suçlama sonucu ihraç edilebilirlerdi. Ancak bu kurallar dikkate alınmayarak Madanoğlu'nun büyük desteği ile on dört üye Komite'den uzaklaştırıldı.<sup>143</sup> Madanoğlu, bir süre önce kader birliği yaptığı on dört arkadaşının pasaportlarını Dışişleri Bakanlığına hazırlatarak görevini tamamladı.<sup>144</sup>

Ondörtler tasfiye edildikten sonra 14 Kasım 1960 tarihinde çıkarılan bir kanunla emekliye sevk edildiler<sup>145</sup>ve bir gün sonra Dışişleri Bakanlığının Kuruluşu hakkındaki Kanun'da değişikliğe gidilerek<sup>146</sup> oluşturulan "müşavir" kadrolarına atanıp yurt dışı görevlerine gönderildiler. Bu kapsamda Alparslan Türkeş Yeni Delhi'ye, Orhan Kabibay Brüksel'e, Orhan Erkanlı Meksika'ya, Münir Köseoğlu Stockholm'e, Mustafa Kaplan Lizbon'a, Numan Esin Madrid'e, DüNDAR Taşer Rabat'a, Muzaffer Karan Oslo'ya, Şefik Soyuyüce Kopenhag'a, Fazıl Akkoyunlu Kabil'e, Rıfat Baykal Tel Aviv'e, İrfan Solmazer La Hey'e, Muzaffer Özdağ Tokyo'ya ve Ahmet Er Trablusgarb'a gönderildi.<sup>147</sup> Bu kişilerin evlerinden alınması ve tasfiye süreci çok hızlı işlediğinden faaliyete geçecek fırsat bulamamışlardır.<sup>148</sup>

Cemal Gürsel on dört üye tasfiye edildikten sonra *Times* gazetesine verdiği röportajda "14'ler dua etsinler ki, işin içinde ben vardım. Yoksa hepsi de kurşuna dizileceklerdi. Buna ben engel oldum." ifadelerini kullanmıştır. Ondörtlerin idam edilmesini isteyen kişiler arasında Cemal Madanoğlu'nun olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Türkeş'e göre infazdan vazgeçilmesinin sebebi 13 Kasım olayını tertipleyenlerin iyi niyeti değil, böyle bir hareketin hesabının kendilerinden sorulabileceğinden endişe etmeleri olmuştur.<sup>149</sup> Cemal Gürsel tasfiyelerle ilgili basına verdiği beyanatta tasfiye kararının şahıslarla ilgili olmayıp düzenin sağlanmasına yönelik olduğunu belirttiikten sonra "Biz millete demokratik nizam getirmeye şeref sözü verdik. Bu söz tutulacaktır" ifadelerine yer vermiştir.<sup>150</sup>

143 Aydemir, a.g.e.,s.401.

144 Ulay, *Giderayak*, İstanbul, 1996, s.65.

145 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek 2/8/1960Tarih ve 42 Sayılı Kanun'a Geçici Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun", *Resmî Gazete*, 17 Kasım 1960, Sayı:10657, s.2537. Bu kanuna göre on dört kişi askerlik mesleğinden emekliye sevk edildiler. İki yıllık emekli maaşları ikramiye olarak peşin ödendi.

146 "Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu hakkındaki 3312 sayılı kanuna ek Kanun", *Resmî Gazete*, 17 Kasım 1960, Sayı:10657, s.2537.

147 Cumhuriyet, 14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.13; Erkanlı,a.g.e., s.42,100,116.

148 Can Kaya İsen, 22 Şubat-22 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010, s.21.

149 Türkeş, eserinde kendilerinin öldürülmesi meselesiyle ilgili şu bilgileri verir: "Daha sonra 13 Kasım kışkırtıcılarından bazılarının ihanetin hazırlanması sırasında başta ben olmak üzere, en az üç dört kişinin öldürülmesini ısrarla istediklerini öğrendim. İdamımızı isteyen 13 Kasım mürettep ve müşevvikleri bu emellerinden, iyi niyetlerinden ötürü değil, yaptıklarının hesabını kendilerinden sorabilecek kudretteki arkadaşlarımızın varlığı sebebiyle vazgeçmişlerdir." Türkeş, a.g.e., s.101.

150 *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1960, s.1. Cemal Gürsel'in tasfiye olayı ile ilgili sözleri ve *Milliyet*'in haberi gazetesinin manşetine "M.B.K'nın 14 üyesi affedildi, ikinci M.B.K kuruldu. Gürsel tasfiye sebebinin açıkladı. Devlet başkanı, Komitedeki fikir ayrılıklarının Millette endişe ve itimatsızlık yarattığını söyledi." ifadeleriyle taşınmıştı. *Milliyet*, 14 Kasım 1960, s.1.

MBK içinde Demokrat Grupla aynı çizgide olmayanların sayısı daha fazla olduğu halde tasfiyelerin farklı saiklerle sınırlı tutulduğu bilinmektedir. Ondörtlerin önce Milli Birlik Komitesi'nde tasfiye edilmesi ve ardından yurt dışına çıkarılmasında diğer birçok kişinin etkisi olsa da en başta Cemal Madanoğlu ve Cemal Gürsel'in isimlerini zikretmek gerekmektedir. Yaşanan fikir ayrılıkları ile uzlaşma ihtimalinin kaybolması Komite'nin çalışamaz hale gelmesine neden olmuştur. Bu da iki taraftan birinin tasfiyesini adeta zorunlu hale getirmiştir. Tıpkı 27 Mayıs 1960 askeri darbesinde olduğu gibi Komite içi darbeyi de fiilen Madanoğlu planlamış ve gerçekleştirmiştir. Madanoğlu'nu ordudaki gizli yapıya girmeye davet eden ve darbenin liderliği teklifini sunan Orhan Kabibay'ın da tasfiye edilenler arasında olması ilginç bir durumdur. Tasfiye hareketini organize edenler, ülkede bir an evvel demokratik rejime geçilmesi konusunda kararlı duruş sergileyen kesim olmuş böylece uzun süreli askeri idare ihtimali ortadan kalkmıştır. Ondörtlerin tasfiyesi, sivil hayata geçişin önünü açsa da Madanoğlu ve yeni MBK için sürpriz gelişmelere zemin hazırlamıştır.

#### 4. Tasfiyeden Sonra MBK, Madanoğlu ve Ondörtler

Tasfiyeye rağmen İlimliler Grubu kendi politikalarına karşı çıkan herkesi görevden uzaklaştıramamıştı. Çünkü böyle yapsalar azınlık durumunda kalacaklardı.<sup>151</sup> Yine de kısa vadede Cemal Madanoğlu ve etrafında toplananlar, gücü tamamen eline aldılar fakat bu durum uzun sürmedi. Tasfiyelerden sonra Milli Birlik Komitesi'nin gücü ciddi derecede zayıfladı. Bir gazetecinin tabiriyle "Hasta MBK'nin kalbi çıkarıldı ve ihtilal suni kalple ilişki kurarak yaşamına devam etti."<sup>152</sup> Ondörtlerin karşı çıktığı Kurucu Meclis, MBK onayıyla 13 Aralık 1960'ta yasalaştı. Kanuna göre üye sayısı 23'e inen MBK, yasama yetkisini Kurucu Meclis'le paylaşıyordu. Yeni anayasanın hazırlanma sürecinde de Komite'nin ayrıcalıklı bir yeri ve üstünlüğü yoktu.<sup>153</sup>

Yeni anayasayı hazırlayacak olan Temsilciler Meclisi'ne 49 üye ile büyük bir destek veren CHP'nin de katkılarıyla Demokrat Gruba vaat edilenler yerine getirildi. Zira yeni anayasaya göre 23 MBK üyesi, yaş sınırına bakılmaksızın

151 Ahmad, a.g.e., s.216.

152 Altuğ, a.g.e.,s.158.

153 *Resmî Gazete*, 16 Aralık 1960, Sayı:10682, s.2766-2770. MBK'nın gücünü önemli ölçüde Kurucu Meclis'e devrettiğinin göstergesi Kurucu Meclisin Teşkili hakkındaki 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı kanunun 18. maddesinde şu şekilde dile getirilmiştir: "Kurucu Meclisin başta gelen görevi, (...) halkoyuna sunulacak Yeni Anayasayı görüşüp kabul etmek ve Seçim Kanununu yapmaktır. Bunun dışında kanunları yapma, değiştirme, yorumlama ve yürürlükten kaldırma; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını ve eklerini görüşme ve kabul etme; barışa, savaşa, yabancı Devletlere karşı silahlı kuvvet kullanılmasına ve zorlama tedbirleri alınmasına karar verme; yabancı Devletler ve milletlerarası teşekküllerle yapılan antlaşmalarla sözleşme ve her türlü anlaşmaları ve Bakanlar Kurulunca ilân edilen sıkıyönetim kararını onaylama yetkileri Kurucu Meclise aittir." *Resmî Gazete*, 16 Aralık 1960, Sayı:10682, s. 2767

Cumhuriyet Senatosu'nda tabii üye olma hakkını elde ettiler. Senatörler isterlerse ömür boyu bu görevde kalabileceklerdi.<sup>154</sup> Böylece Ondörtlerin tasfiyesinden yana olanlar, tasfiye öncesinde kendilerine vaat edilen makam, mevki ve güvenceye kavuşmuş oldular.

Tasfiye sürecinde Ondörtler savunduğu prensipler itibariyle yalnız olmayıp ordudaki genç subaylar arasında destekçileri vardı. Özellikle yurt dışı görevinde buldukları için 27 Mayıs darbesine katılamamış ve MBK içerisinde yer alamamış olan Dünder Seyhan ve Talat Aydemir gibi subaylarla ilişkileri devam etmekteydi. Alt rütbedeki subaylar için Ondörtlerin tasfiyesi hayal kırıklığı yarattı ve bunlar tepkilerini farklı şekilde gösterme eğilimine girdiler.<sup>155</sup>

Tasfiye, ordu içerisinde yeni bir oluşumun kurulması çalışmalarını hızlandırdı.<sup>156</sup> Bir taraftan Ondörtlerin saf dışı edilmelerine tepki gösteren grupları ve diğer taraftan MBK'nın faaliyetlerini kontrol üzere üst rütbeli subaylar tarafından Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adıyla bir yapılanma ortaya çıktı. Birliğin içerisinde Birinci Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Cemal Tural ile Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay olmak üzere çok sayıda üst düzey subay vardı. Bunlar tasfiye sonrasında çok güçlü bir şekilde ön plana çıkan Madanoğlu'nun iktidarı doğrudan ele almasından endişe ediyorlardı.<sup>157</sup> Birliğin kurulmasında yeni Komite'nin iki üyesi tarafından Demokrat Grubun önde gelenlerinin "direktuar" yönetimi kuracaklarına dair bir ihbarın da etkili olduğu ileri sürülmektedir.<sup>158</sup> Böylece SKB 1960 yılı kasım sonu aralık başında kuruluşunu tamamlamış oluyordu.<sup>159</sup> Birliğin kuruluşu ve gelişmesi sürekli olarak MBK'nin gücünü zayıflatan bir unsur oldu. SKB'nin gücü, Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in görevden uzaklaştırılması girişimiyle test edildi. SKB Cemal Gürsel'e bir ultimatoma vererek Tansel'in görevine devam etmesini ve Madanoğlu'nun Ankara Sıkıyönetim Komutanlığından alınmasını istedi. Devlet Başkanı, Başbakan ve MBK başkanı Cemal Gürsel, SKB'nin taleplerini yerine

154 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>  
Erişim Tarihi: 15.04.2021.

155 Ahmad, *a.g.e.*, s.214, 216-217.

156 Çelikoğlu, *a.g.e.*, s.158.

157 Ahmad, *a.g.e.*, s.217.

158 Tasfiyeden sonra MBK üyelerinden Mucip Ataklı ve Emanullah Çelebi ülkenin gidişatından memnun olmadıkları için Cemal Tural'a başvurarak ülkede Gürsel, Köksal, Madanoğlu, Ulay ve Okan'ın bir "direktuar" idaresi kurmayı tasarladıklarından bahsetmişlerdir. Tural buna olan tepkisini "vah...vah... yazık...durum böyle olmamalıydı" gibi sözleriyle dile getirmiş ve komite üyelerini yatıştırmaya çalışmıştır. Bedii Faik, *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya Yayınları, İstanbul 1967, s.101. Bir başka anlatıya göre de Çelebi ve Ataklı, Cemal Gürsel'in yeni bir tasfiyeye daha giderek ülkeyi beş kişilik bir cunta ile yöneteceği iddiasıyla 66'ncı Tümen Komutanı Faruk Güventürk'e nakletmişlerdir. Buna şaşırın Güventürk durumu Faruk Gürler ile Refik Tulga'ya anlatmış, bunlar tarafından bir yemin metni hazırlanmış, Güventürk'ün odasında yeminler edilmiş, böylece Silahlı Kuvvetler Birliği küçük bir grup tarafından Ondörtlerin tasfiyesinden hemen sonra kasım sonu aralık ayı başında kurulmuştur. Birlik daha sonra Ankara'da Talat Aydemir ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. "Jetli ve Muhtıralı Bir İç Darbe," *Milliyet*, 2 Eylül 1986, s.11

159 "Jetli ve Muhtıralı Bir İç Darbe," *Milliyet*, 2 Eylül 1986, s.11

getirmek zorunda kaldı; Tansel göreve iade edildi.<sup>160</sup> Madanoğlu'nun istifası<sup>161</sup> önce kabul edilmediyse de daha sonra uygun bulundu. Madanoğlu, 1961 Anayasası gereği Tabii Senatörlük hakkı kazanmasına rağmen senatörlükten de ayrıldı.<sup>162</sup> Silahlı Kuvvetler Birliği bunlarla yetinmeyip baskı yapmak suretiyle Madanoğlu'nun askerlik görevinden de ayrılmasını talep etti. İstifa etmeyince emekliye sevk edildi.<sup>163</sup>

SKB'nun Madanoğlu'na yönelik hamlelerinde yeni bir tasfiye hareketiyle ülke yönetimini daha dar bir kadro ile yönetmek üzere ele alabileceğine dair Komite içerisinden gelen ihbarlar etkili olmuştur. Öte yandan 13 Kasım'da yapılan tasfiyede oynadığı etkin rol nedeniyle Ondörtlere haksızlık yapıldığını savunan subayların tepkilerinin dikkate alındığı ve bir bakıma cezalandırıldığı da söylenebilir.

MBK'nun gücünün kırılmasında önemli rol oynayan Silahlı Kuvvetler Birliği, 15 Ekim 1961 genel seçimleri sonrasında ülke yönetimini şekillendirmeye devam etti. Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ve koalisyon hükümetinin İnönü liderliğinde kurulması bu çerçevede ilk akla gelen hususlardandır. Böylece Demokrat Grubun ülkeyi kısa sürede seçime götürerek yönetimi sivillere devretme planı SKB'ye mensup subayların çoğu tarafından da desteklendiği için hayata geçmiş oldu. Yine İlmîliler içerisindeki etkili isimlerin yönetimi CHP'ye devretme hayali koalisyon halinde de olsa gerçekleşti.

Tasfiye edilen on dört kişi bazı fikirler etrafında toplanarak mücadele etmişlerse de esasında sahip oldukları dünya görüşü itibarıyla homojen bir yapıya sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumu yurda dönüş sonrasındaki siyasi faaliyetlerinden anlamak mümkündür. Zira çoğu yurda döndükten sonra yapmayı düşündüklerini hayata geçirmek için çeşitli siyasi partilerde siyasete başlamış, Alparslan Türkeş'in aralarında olduğu grup Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne katılmıştır. Zamanla bu partinin liderliğine yükselen Türkeş, partinin adını 1969'da Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak değiştirmiş ve Türk siyasi hayatında günümüze kadar etkili olan hareketin öncülüğünü yapmıştır.

160 Ahmad, a.g.e., s.218-219.

161 Madanoğlu'nun 6 Mayıs 1961 tarihinde MBK başkanlığına gönderdiği dilekçe şöyledi: *"Silahlı Kuvvetler içerisinde gizli ve yeminli bir teşkilat kurulması karşısında MBK'dan ve Ankara kumandanlığından çekiliyorum. Ancak Ankara kumandanlığına yeni bir atama yapıluncaya kadar göreve devam edeceğim."* Kaynak: Madanoğlu'nun ailesinden elde edilen 6 Mayıs 1961 tarihli dilekçe. Madanoğlu, 8 Mayıs 1961 tarihinde Gürsel'e gönderdiği ve kendi imzası bulunan bir mektupta ise *"Hiçbir mevkide gözüm olmayarak demokratik düzeni kurmak için, her vehme, yanlış anlayışa ve tasvire karşı gelir ve dayanırken küçük hesaplarla kurulan gizli ordu teşkilatı karşısında istifa etmeyi tek çare olarak buldum."* ifadelerine yer vermiştir. Kaynak: Madanoğlu'nun ailesinden temin edilen 8 Mayıs 1961 tarihli mektup.

162 Madanoğlu'nun TBMM'ye gönderdiği istifa telgrafında *"Anayasa gereğince tabii üyesi sayıldığım Cumhuriyet Senatosundan istifa ettiğimi arz eder, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başarılar, milletimize dirlik ve düzenlik dilerim."* ifadelerini kullanmıştır. *Milliyet*, 25 Ekim, 1961, s.1.

163 *Milli Savunma Bakanlığı Ankara Yüksek Müşavere Heyetinde Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun 2 Ağustos 1960 Gün Ve 42 Sayılı Kanuna Göre Resen Emekliye Sevki Tensip Edilmiştir.* Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), Dosya No:926-65, Yer No: 288 - 28 - 15.

## Sonuç

27 Mayıs askeri müdahalesini gerçekleştiren subayların darbe sonrası için farklı düşünce ve hayallere sahip olması Milli Birlik Komitesi'nde bölünmeye neden oldu. Fikrî ayrışma, güçlü olan ve erken hareket eden tarafın diğerini yönetimden uzaklaştırmasıyla sonuçlandı. Tasfiye sürecinin her aşamasında ön planda yer alan isim ise hiç şüphesiz Cemal Madanoğlu'ydu. Kendisi gibi düşünenleri temsil eden Madanoğlu, muhtemelen 27 Mayıs askeri darbesini hedefine ulaştırması nedeniyle Komite içi darbeye de ön planda yer almıştı.

Demokrat Grubun ve özellikle Madanoğlu'nun Ondörtlerin savunduğunun aksine mümkün olan en kısa zamanda demokratik hayata dönme çabalarında XX. yüzyılın ilk yarısında ve 1950'lerde dünyanın muhtelif yerlerinde (Amerika'da Şili, Uruguay, Brezilya, Arjantin, Kosta Rika, Kolombiya, Venezüella vs. ile Ortadoğu'da Mısır ve Irak) meydana gelen ve yer yer diktatörlüğe dönüşen askeri darbelere benzeme endişesinin rol oynadığı tahmin edilebilir. Demokrat Grubun yönetimi sivillere devretme çabalarında uzun süreli bir askeri yönetimin doğuracağı muhtemel tehlike ve zararları önleme gayretlerini görmek mümkündür. Nitekim Radikallerin Gürsel'i bertaraf ederek dikta rejimi kuracakları ve takip ettikleri Turancılık politikası ile Türkiye'yi ve dış Türkleri zor duruma düşüreceklerine dair söylentiler Demokratları endişeye sevk etmiştir. Türkeş'e yakın isimlerin verdiği bilgilere bakılırsa Demokrat Grubun tasfiye edilme ihtimalinin de hepten temelsiz olmadığı anlaşılmaktadır. Atılan adımların Türk siyasi tarihinin yönünü tayin etmesi bakımından hayati bir öneme sahip olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte Radikal Grubun kısa sürede seçimlere gidilmesinin darbenin tarafsızlığına gölge düşüreceği ve mevcut siyasi yapı gereği CHP'ye avantaj sağlayacağı endişeleri de göz ardı edilemeyecek kaygılardandır.

Madanoğlu'nun da içinde bulunduğu MBK üyelerinin çoğuna göre kısa sürede demokrasiye geçme düşüncesi sadece ülke açısından değil kendileri için de Ondörtlerin gelecek planlarına nazaran daha öngörülebilir ve makuldü. Ilımlılar Grubu, bir gün demokrasiye geçildiğinde siyasilerin insafına kalmak istememişler, kendilerini anayasal güvenceye kavuşturma düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bu nedenle kendilerine maddi ve manevi açıdan prestij kazandıracak bir sistemi vaat eden siyasilerle iş birliğine gitmekten çekinmemişlerdir.

Türkeş'in İnönü döneminde Türkçülük davasından yargılanması ve Madanoğlu'nun darbeye sonradan katılması nedeniyle öteden beri darbeci kadro içerisindeki bir kısım subay tarafından kabullenilememesi çatışmanın kökenlerine dair fikir verir niteliktedir. Ondörtlerin karşıt gruba göre nispeten düşük rütbeye sahip olmaları, fiilen yönettikleri silahlı kuvvetlerin görece zayıf kalması, karşı tarafı tasfiye konusunda fikir birliğine varamamaları ve siyasi destekten yoksun bulunmaları gibi sebepler fikirlerinin hayata geçmesini engellemiştir.

Ondörtlerin tasfiyesi ile Madanoğlu ve Gürsel'in ülkeyi farklı bir yönetim biçimine sürükleyecekleri endişesi ordu içerisinde yeni bir oluşumun doğmasına etki etmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan SKB'nin kurulmasında Madanoğlu'nun daha da güçlenmesinden duyulan kaygıyı izale etme ve Ondörtlerin haksızlığa uğradığına inananların yeni bir harekete girişmesini engelleme düşünceleri rol oynamıştır. Bir kısım genç subayın SKB'ye destek vermesinde ise Ondörtlerin intikamının bu yolla alınacağına inanmış olmalarının etkisi vardır. Madanoğlu'nun yeni oluşumun baskısıyla yönetim süreçlerinden ve subaylık görevinden uzaklaştırılması intikam duygularının fiiliyata dönüştüğü izlenimini vermektedir.

Madanoğlu, Ondörtlerin tasfiyesinde etkin bir rol oynayarak siyasal hayatın şekillenmesine katkı sağlarken, tasfiye edilenlerinkine benzer bir kaderi yaşamış, kaderin garip bir cilvesiyle onlar gibi hem MBK'nun hem de askerlik hayatının dışında kalmıştır.

Ondörtlerin tasfiyesi, tasfiye sonrasında Madanoğlu'nun maruz kaldığı durum ve bunların neticeleri sonraki darbeciler için bir ders niteliği taşımıştır. Zira 12 Mart 1971 Muhtırasında ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinde askerler darbeyi emir-komuta zinciri içerisinde ve az sayıdaki kuvvet komutanları ile gerçekleştirmişlerdir. Böylece komuta kademesi içerisinde ortaya çıkabilecek muhtemel çatışmaların önüne geçilmiştir.

27 Mayıs Askeri darbesi sonrasında yaşanan fikir ayrılıkları, çatışmalar, gruplaşmalar, Ondörtlerin tasfiyesi; tasfiye sonrasında SBK'nın etkin bir güç olarak ortaya çıkması, Madanoğlu'nun giderek güç kaybına uğraması darbelerin ve darbecilerin sonunun ne olacağının kestirilmesinin güçlüğünü ve hemen herkes için sürpriz gelişmelerin yaşanabileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

## KAYNAKÇA

### I. Arşiv Belgeleri

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Cemal Madanoğlu'na ait özel arşiv belgeleri.

### II. Gazeteler

*Cumhuriyet*

*Milliyet*

*Resmi Gazete*

*Tercüman*

### III. Kitaplar

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s.168.

AHMAD, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976.

ALTUĞ, Kurtul, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Koza Yayınları, İstanbul, 1976

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs Darbesi*, Simge Yayıncılık Dağıtım, İstanbul 2000.

BİRAND, Mehmet Ali vd, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2007.

BOZBAĞLI, Sabiha, *İhtilaller ve Darbeler Tarihi*, 2. Cilt, Yirminci Yüzyıl Yayınları, İstanbul 1966.

DEMİRER, Mehmet Arif, *27 Mayıs Masallar ve Gerçekler*, Toplumsal Yayıncılık, İstanbul 2012.

ÇELİKOĞLU, Adnan, *Bir Darbeci Subayın Anıları*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2010.

- ÇIRACIOĞLU, Vecdi, *Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları*, Scala Yayıncılık, İstanbul 2019.
- ER, Ahmet, *Hatıralarım ve Hayatım*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2007.
- ERKANLI, Orhan, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul 1973.
- ERSOY, Tolga ve Haydar Çetinbaş, *27 Mayıs Bir Darbenin Anatomisi*, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul 2010.
- ESİN, Numan, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul 2005.
- FAİK, Bedii, *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya Yayınları, İstanbul 1967.
- GÜRYAY, Tarık, *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul 1971.
- HEKİMOĞLU, Müşerref, *27 Mayıs'ın Romanı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975.
- ILICAK, Nazlı, *27 Mayıs Yargılanıyor*, Merkez Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2007.
- İPEKÇİ, Abdi ve Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, Uygun Yayınları, İstanbul, 1965.
- İSEN, Can Kaya, *22 Şubat-22 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010.
- KARAVELİOĞLU, Kamil, *Bir Devrim İki Darbe*, Gürer Yayınları, İstanbul 2007.
- KÜÇÜK, Sami, *Rumeli'den 27 Mayıs'a*, Mikado Yayınları, İstanbul 2008.
- MADANOĞLU, Cemal, *Anılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982.
- OKTAY, Cevat, *Cemal Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, Ülkü Matbaası, Ankara 1960.
- ÖZDAĞ, Ümit, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayınları, İstanbul 1997.
- ÖZKAYA, Şükran, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yayınları, İstanbul 2005.
- SEYHAN, Dünder, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966.
- TAŞER, Dünder, *Mesele*, Töre Devlet Yayınevi, İstanbul 1973.
- TOKER, Metin, *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim 1960 -1961*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.
- TURHAN, Talat, *27 Mayıs 1960'tan 28 Şubat 1997'ye Devrimci Bir Subayın Etkinlikleri*, Sorun Yayınları, İstanbul 2001.
- TUNÇKANAT, Haydar, *27 Mayıs 1960 Devrimi*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.
- TÜRKEŞ, Alparslan, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, Hamle Basın Yayın, İstanbul 1977.
- TÜRKEŞ, Alparslan, Rifat Baykal ve Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler*, Anıl Yayınevi, İstanbul 1964.



ULAY, Sıtkı, *Giderayak*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.

ULAY, Sıtkı, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968.

UTKU, Cumhur, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

YILDIZ, Ahmet, *İhtilalin İçinden Anılar Değerlendirmeler*, Alan Yayınları, İstanbul 2001.

YÜRÜK, Hüseyin, *Darbe Esaret ve Ölüm*, Okul Yayınları, İstanbul 2004.

#### IV. Makaleler

ATLI, Cengiz, "Kore Savaşı ve Kore Savaşına Iğdır'dan Katılanlar", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, Haziran 2014, s.438.

DURŞUN, Davut, "Cemal Abdünnâsır," Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 296-301.

DURŞUNOĞLU, İsmailve Sinan Yazıcı, "Türk Demokrasi Hayatında Askeri Uyarılar: 1971-2007 Muhtıralarını Karşılaştırma", *TurkishStudies Dergisi*, Cilt 13, Sayı 22, Ocak 2018, s.218.

SANLI, Ferit Salim, "13 Kasım 1960 Tasfiyesine Giden Süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi İçinde İhtilaf", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 27, Haziran 2018, ss.222-242.

TOKLUCU, Murat, "27 Mayıs Dönemi ve Eminsular", *Tarih Dergisi*, Sayı 29, Ekim 2016, s.36.

Tunaya, Tarık Zafer, "İstanbul Üniversitesi Komisyonunun 28 Mayıs Bildirisi Bir Belgenin Öyküsü," *Tarih ve Toplum*, Sayı 6, Haziran 1984, ss.25-29.

#### V. Bildiriler

SUBAŞI, Erol, "Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanaqlarında Militarizasyon

Süreçleri", *Genç Araştırmacılar Tartışıyor: Siyasi İlimler Türk Derneği VIII. Lisansüstü Konferansı Bildirileri Seçkisi*, Okan Üniversitesi İstanbul 2014.

#### VI. İnternet Kaynakları

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>

### **Extended Abstract**

The differences of opinion between the officers who carried out the military coup on May 27, 1960 resulted in the elimination of 14 people. Various factors played a role in the process of elimination, the roots of which go back to before the coup. The main disagreement was how long the military administration would remain in office.

There were young officers who made coup plans in response to the policies of the Democratic Party (DP), which returned to power in Turkey after the 1954 elections. Names like Dündar Seyhan, Orhan Erkanlı, Talat Aydemir, Alparslan Türkeş, Sadi Koçuş, Sami Küçük, Orhan Kabibay were the first to come to mind. Small groups, which were initially unaware of each other, increased in number over time. Some of them united and grew in strength. After 1957, when economic indicators deteriorated, the secret organization founded by Sadi Koçuş became an umbrella for young officers planning a coup. Alparslan Türkeş also joined the organization in this period. The secret organization was strengthened with the participation of the commander of the land forces, General Cemal Gürsel.

Gürsel, who was due to retire from the age limit in July 1960, was given leave of absence in May 1960. This prompted the young officers who were recently plotting a coup to look for a new quest. They wanted the coup to be led by a general in order to be successful. So they embarked on a quest to find a name to exercise de facto leadership of the group. In this context, General Cemal Madanoğlu accepted the offer made to him. Although he had participated in the Korean War, he was not an officer with an excellent track record, who appeared publicly for his actions.

Madanoğlu staged the coup on the night of May 26-27 and made it succeed. On May 27 at noon, he handed over the leadership of the coup to Gürsel, who had come from Izmir. Nevertheless, in the days following the coup, he was still at the forefront of the decision-making process because of his rank and initiative he took on the night of the coup.

Although a government was formed, the state was administered by the National Unity Committee, made up of 38 coup officers. The officials of

the committee members acted unanimously to overthrow the government and take over the administration of the country. However, it was understood that they had different views about what to do in the country after the coup. In the new period, Colonel Alparslan Türkeş established himself with his work on the committee. It was Türkeş who announced the coup on the morning of May 27th on the radio.

All the resolutions of the committee were passed on the principle of equality of votes, regardless of rank. However, Türkeş managed to take the majority of the committee's officials on his side to act in an organized manner and to ensure that decisions were made in accordance with his own views. Although by its very nature there were different opinions about the business and deeds to be carried out in the country, over time the committee had to come to terms with two points of view. According to the first opinion, the military rule should have been ended as soon as possible and the administration should have been transferred to civilians. According to the second view, the military administration should have taken longer ensuring radical reforms should have taken place.

While those, who took the first view were called the Democratic Group or Moderates, those who, took the second view were called the Radical Group. The prominent leader of the first group was Cemal Madanoğlu and that of the second group was Türkeş. Each group had its own justifications.

According to the Democratic Group, as a profession, soldiers were not well equipped to run the country. It was the job of civilians. For this reason, they believed that the necessary legal arrangements should be made as soon as possible and the administration should be transferred to civilians. From the beginning of the coup, both President Cemal Gürsel and Madanoğlu took a stand in this direction and shared their thoughts with the public. The Republican People's Party and its leader İsmet İnönü shared the same opinion with the Democratic Group on the transition to a democratic administration.

The radicals, led by Türkeş, were in favor of longer military rule. According to them, the National Unity Committee continued to rule the country for at least four years, then transition to a party and continue to have a say in the state administration. Türkeş and his friends believed that holding elections in a short period of time would not achieve the aims of the coup, that fundamental reforms were necessary for the coup to achieve its purpose, and that it requires a long time. For them, an early return to civilian administration would make the coup's neutrality questionable, because the elections for the transition to democratic life would mean a transfer of power to the CHP due to the political framework. This would run counter the impartiality of the officers who carried out the coup.

As chairman of the Democratic Group, Madanoğlu convinced President Gürsel and took various steps to eliminate Türkeş and the committee members around him. First, it was ensured that Türkeş resigned from the Prime Minister's undersecretariat. After the resignation, the Democrats feared that the Radical Faction, with the backing of the regular officers, would carry out a purge against them. The Democratic Group was in contact with the CHP regarding the steps to be taken in the transition to civilian life.

Prof. Dr. Turan Feyzioğlu was appointed in order to help set up the Constituent Assembly as part of the preparations for the new constitution. This appointment was made without the approval of the Radikal Group. This initiative accelerated the elimination of Türkeş and people close to him, which would later become known as "the 14s", because without the consent of them, it was technically impossible to work on a new constitution. Their elimination was almost inevitable because the National Unity Committee, which had enormous authority, was not functioning due to a conflict of ideas.

In an environment where there were rumors that Türkeş would establish a dictatorship, Madanoğlu persuaded Cemal Gürsel to eliminate the opposing group. On the morning of November 13, 1960, 14 members of the National Unity Committee, including Türkeş, were arrested and sent abroad as "advisers". Therefore, those, who advocated the transition to civilian life, won the battle with the organization of Madanoğlu. In other words, the side accused of establishing a military dictatorship was eliminated in the struggle between the two groups. This time, however, rumors spread that Madanoğlu and his people would take over the administration of the country. In the light of these rumors, an organization called the Armed Forces Union was formed in the army, which had no legal basis. The Union became main authority in the administration of the country, and with the pressure it exerted, Madanoğlu was forced to leave the National Unity Committee and then the army.

As a result, those who led the May 27 military coup clashed over disagreements over the timing of transition to civilian life. With the elimination of the radicals, the country moved away from long-term military rule. However, like the 14s, Madanoğlu was taken out of the game by the fact that he had to resign from military service and the National Unity Committee.